

BRYGADA 1918

Projekt rewitalizacji kroju pisma
Typeface revival project

Dofinansowano ze środków Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA
na lata 2017-2022 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa”

BRYGADA 1918

Projekt rewitalizacji kroju pisma
Typeface revival project

WARSZAWA 2018

Spis treści

Table of contents

Wprowadzenie Introduction	11
Historia kroju pisma History of the typeface	20
Rewitalizacja kroju pisma Brygada Revival of the Brygada typeface	28
Wzornik kroju Brygada 1918 Brygada 1918 type specimen	64

WARSZAWA

BRYGADA 1918

Wprowadzenie

Introduction

Agnieszka Gasińska
dla zespołu digitalizacyjnego projektu BRYGADA 1918
for the revival design team of BRYGADA 1918 project
Mateusz Machalski, Borys Kosmynka,
Przemysław Hoffer, Anna Wieluńska

Agnieszka Gasińska

dla zespołu digitalizacyjnego projektu BRYGADA 1918

for the revival design team of BRYGADA 1918 project

Mateusz Machalski, Borys Kosmynka,

Przemysław Hoffer, Anna Wieluńska

Skomplikowana historia, którą ma za sobą Rzeczpospolita Polska zdeterminowała specyficzne podejście do terminu „niepodległość”, przejawiające się na różnych polach, zarówno politycznych, społecznych, jak i kulturalnych. Odzyskanie przez Polskę wolności w 1918 roku do tej pory stanowi jedno z bardziej celebrowanych świąt i równocze-

Particular approach to the term “independence”, in various domains, political, cultural as well as social, was determined by the complicated history of the Republic of Poland. Regaining of freedom in 1918, up to this day, is one of the most celebrated holidays in the country and plays a role of significant impact in creation of polish identity as a nation.

11

Z okazji tegorocznej, setnej już, rocznicy odzyskania wolności możemy przedstawić projekt [...] fontu Brygada 1918.

śnie odgrywa dużą rolę w procesie tworzenia tożsamości narodowej.

Z okazji tegorocznej, setnej już, rocznicy odzyskania wolności możemy przedstawić projekt, który ze względu na swoją wartość historyczną przykuł uwagę ekspertów i stanowi przykład dobrze przeprowadzonego upowszechniania dziedzictwa narodowego – oddanie do użytku zdigitalizowanego fontu Brygada 1918.

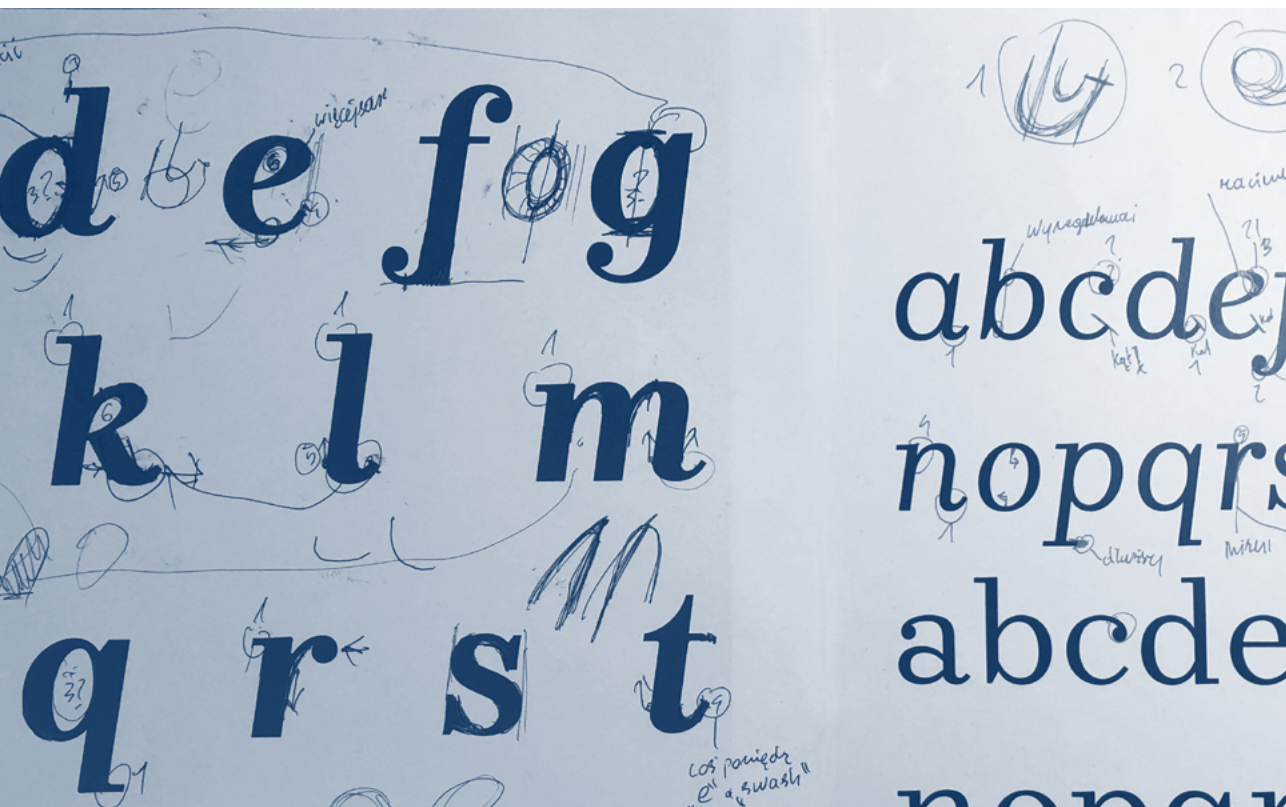
Krój pisma powstał w okresie II Rzeczpospolitej, najprawdopodobniej z okazji 10-lecia Odzyskania

Along with the 100th anniversary we are happy to present a project, which engaged the experts with its historical value and is a great example of a well conducted promotion of national heritage – public release of Brygada 1918 free font.

The original typeface came to life during the II Republic of Poland, probably in relation to the 10th anniversary of Regaining the Independence, in the Idźkowski and Co. Type Foundry in Warsaw and rediscovered in the Book Art Museum of Lodz in 2016 during organization

Dokumentacja projektu. Korekta form w odmianie Italic. Praca nad krojem pisma polega na wielokrotnym drukowaniu liter i porównywaniu ciemnych kształtów ze światłem zewnętrznym i wewnętrznym.

Project documentation. The review of the forms in Italic version. Working on a typeface involves multiple prints and comparing the dark shape of letters with their inner and outer counter.

Niepodległości, w warszawskiej Odlewni Idżkowski i S-ka, a następnie został odkryty ponownie w 2016 roku podczas porządkowania zbiorów zabytkowych matryc do odlewania czcionek w łódzkim Muzeum Książki Artystycznej. Przechowywane jest tam prawie kompletne dziedzictwo/scheda polskiej typografii w postaci maszyn i matryc odlewniczych oraz kolekcji

of the archive of casting matrices. The collection of the Museum contains almost entire heritage of Polish type foundries heritage in the form of machines, matrices, and printing types. In the matrix collection Janusz Tryzno, the owner of the Museum, stumbled upon a package entitled “Brygada”.

An extensive typographic and archive research aiming to analyze

czcionek drukarskich. Wśród kolekcji matryc Janusz Tryzno trafił na paczkę opisaną jako „Brygada”.

Dzięki grantowi programu „Niepodległa” Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego przeprowadzone zostały badania typograficzne i archiwalne, mające na celu analizę Brygady, oraz zaprojektowanie i zaprogramowanie fontów dla rodziny kroju w sześciu odmianach. Szczególne podziękowania należą się dyrektorowi programu „Niepodległa”, Janowi Kowalskiemu, bez którego zainteresowania i wsparcia projekt rewitalizacji Brygady nigdy by się nie udał.

Jednym z przedmiotów badań prowadzonych w ramach projektu było ustalenie autorstwa kroju Brygada. Finalnie, pomimo wnikliwych poszukiwań w archiwach – bibliotekach czy też wzornikach drukarni – nie udało się odnaleźć śladów okoliczności powstania czcionki. Na podstawie analiz Mateusza Machalskiego wysnuta została hipoteza, że Brygada może być dziełem Adama Półtawskiego. Wniosek ten nasunął się po porównaniu Brygady z innymi krojami projektowanymi przez Półtawskiego, gdzie jego Antykwa nosi pewne znamiona podobieństwa z Brygadą na poziomie grafemów znaków; znaczący wydaje się też fakt, że grafik pracował

Brygada and digitize the typeface, was possible with the financial support of the “Independent” program of the Ministry of Culture and National Heritage. Special mention of Jan Kowalski, the director of the program is necessary, as without his support and interest the project would never be possible.

One of the subjects of the research was to determine the author of Brygada typeface. In the end, despite deep archive exploration – library queries and foundry specimens – it was not possible to find traces of the origin of the design. Based on the analysis by Mateusz Machalski a hypothesis came to be, that Brygada could be the work of Adam Półtawski. This conclusion emerged after a comparative analysis with other typefaces designed by Półtawski. “Antykwa Półtawskiego” has some similarities with Brygada on the character construction level; it is worth to mention the the artist was working on a National Typeface and was involved in business with the Idżkowski and Co. Type Foundry. Unfortunately, the proof that he played a part in the creation of our research object was not to be found – we were left with hypothesis.

From the formal perspective Brygada is a member of the Clarendon like

nad stworzeniem czcionki narodowej oraz związany był z gisernią Idźkowski i S-ka. Niestety nie udało się znaleźć nigdzie dowodów, że miał swój udział w powstaniu Brygady – pozostały jedynie przypuszczenia.

Od strony formalnej krój Brygada należy do rodziny clarendonów charakteryzuje go didotowy kontrast, belkowane szeryfy oraz archaiczne formy liter „t” i „f”, czy też łezkowane terminale.

Być może dziś projekt Brygady, w obliczu istnienia ogromnej ilości krojów pisma z zacięciem artystycznym, nie wydaje się bardzo skomplikowany, można go jednak zaliczyć do krojów „klasycznych”, posiadających charakter retro. Dodatkowo drobne niedoskonałości, takie jak zbyt długie „t” czy też geometryczne „a” dodają Brygadzie uroku oraz podkreślają przedwojenny charakter. Wartość tego odkrycia powinna być doceniona głównie ze względu na jego wyjątkowość – w historii typografii naszego kraju niezmiernie rzadkie są przypadki oryginalnego projektu czcionki, który powstałby na terenie Polski, a nie został kupiony lub też przerobiony z krojów zagranicznych np. francuskich czy niemieckich. Nie bez znaczenia pozostaje również sama idea towarzysząca powstaniu Brygady,

typefaces with a didone contrast, geometric serifs, droplike terminals, and archaic forms of “t” or “f”. Perhaps today the design does not seem particularly ambitious, especially in comparison with the large number of the available options. However, it can definitely be treated as a “classic” design with retro character. Above that, minor imperfections, such as overly high “t” or a geometric “a” add a specific charm to Brygada and emphasise its pre-war character. The value of this discovery should be specifically appreciated for its rarity – in the typographic history of our country, examples of original designs created in Poland are extremely rare and we confirmed that the project was not bought or modified form of the popular foreign typefaces for ex. from Germany, France or Italy. Additionally, the idea that probably accompanied the creation of Brygada is not without impact – the name directly suggests a reference to the Józef Piłsudski’s Legion Brigades and must have been a part of the patriotic trend in art and design.

The idea to create a digital version and expand the character set, as well as the versions of Brygada 1918 was positively received. The first stage of the project was developed by three designers: Mateusz Machalski, Borys Kosmynka and Przemysław Hoffer.

Podstawę do rozpoczęcia prac stanowiło 120 matryc, które składały się na trzy wersje pisma – regular, bold i kursywa. W wersji cyfrowej rozszerzono je do 6 odmian.

której nazwa w sposób oczywisty nawiązuje do Brygad Legionów Józefa Piłsudskiego i wpisuje się w międzywojenny patriotyczny trend w projektowaniu i sztuce.

Sam pomysł digitalizacji oraz rozszerzenia rodziny kroju Brygada 1918 spotkał się z bardzo pozytywnym odbiorem. W pierwszym etapie pracowało nad nim trzech projektantów: Mateusz Machalski, Borys Kosmynka oraz Przemysław Hoffer. Podstawę do rozpoczęcia prac stanowiło 120 matryc, które składały się na trzy wersje pisma – regular, bold i kursywa. W wersji cyfrowej rozszerzono je do 6 odmian (dołożono wersje semibold, semibold italic i bold italic) – każda z odmian złożona z około 650 glifów. Podstawowy zestaw znaków w każdej odmianie został rozbudowany przez dodanie kaptalików, wersji superscript i subscript, indeksów górnych i dolnych, zestawu ułamków, cyfr nautycznych i tabelarycznych, ornamentów oraz zestawu ramek wzorowanych na

The starting base was formed of 120 glyphs in matrices for three versions of the typeface – regular, bold and italic. In the digital realm three more were added – a semibold and matching italic for bold and semibold – each version containing around 650 glyphs. The basic character set was extended by addition of small caps, superscript and subscript, upper and lower indexes, fractions, old style and tabular figures, ornaments, and a set of frames based on historical matrices. The effects of the teamwork were presented on a celebratory premiere in the Presidential Palace on the 29th of May 2018. Brygada 1918 was well received by the users which resulted in the further expansion options for the project. The second part, also financed by the “Independent” program, was Mateusz Machalski, Borys Kosmynka and Ania Wieluńska. It allowed the addition of the Cyrillic, Greek and International Phonetic Alphabet, as well as creation of an informative website of the project and print of this publication.

matrycach historycznych. Efekty pracy zespołu zostały zaprezentowane na uroczystej gali w Pałacu Prezydenckim 29 maja 2018 roku. Zostały one docenione wśród dotychczasowych użytkowników, co zaowocowało możliwością dalszego rozwoju projektu Brygada 1918. W drugiej części projektu, której również finansuje program „Niepodległa”, w składzie zespołu znaleźli się: Mateusz Machalski, Borys Kosmynka i Ania Wieluńska. Kolejny etap prac zakładał poszerzenie zestawu znaków o cyrylicę, alfabet grecki oraz International Phonetic Alphabet.

Projekt Brygada 1918 jest nietypowy pośród innych przedsięwzięć wspieranych przez „Niepodległą”. Wyraźnie odnosi się do ochrony i upowszechniania dziedzictwa narodowego w dziedzinie polskiego projektowania krojów, którą można uznać za stosunkowo ubogą. Tak niezwykle odkrycia jak Brygada pojawiają się bardzo rzadko i pomimo sukcesu w samym procesie rewitalizacji oraz digitalizacji, nadal pozostaje wiele niewyjaśnionych kwestii związanych z jej powstaniem, co czyni ją jeszcze bardziej fascynującą. Badania nad projektem i produkcją oryginalnej Brygady można spokojnie nazwać archeologią typograficzną, jednakże ich efekt został dostosowany do współczesnych

The Brygada 1918 is not a typical undertaking among others supported by the “Independent” program. It clearly refers to protection and popularisation of the national heritage in the domain of Polish type design, which can be considered very limited. An unusual discovery such as Brygada is a rare find and while the digitisation and revival process is successful, there are still many unanswered questions about the typeface origin, which makes it even more fascinating. The research on design and production of the original Brygada can easily be called typographic archaeology, but their effect was adjusted to the modern requirements. It allows a typeface created decades ago to be used by an average user of text editing software, not leaving it to be a dead subject of theoretical speculations, but to be a live matter. Of course, the ideological aspect of the project is also very important – resurrection of the typeface created specifically to celebrate regaining of the independence by Poland and underlining its national character.

It remains to be hopeful that Brygada 1918 project will add to promoting the work of Polish designers and popularise the not commonly known domain of typography and type design, which brings a meaningful input into Polish culture.

Introligatornia w Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi to miejsce pracy, refleksji i rozważań. To głównie tutaj odbywały się dyskusje dotyczące możliwego pochodzenia kroju pisma Brygada.

The book binding room of the Book Art Museum in Łódź is a workshop, as well as a place for reflection and pondering. It is mainly here where the discussion about the possible origin of Brygada Typeface took place.

potrzeb. Pozwala na użytkowanie czcionki powstałej kilkadziesiąt lat temu również przez przeciętnego użytkownika programu do edycji tekstu na komputerze, nie pozostawiając jej martwym tematem rozważań teoretycznych, ale wciąż żywą materią. Bardzo istotny jest oczywiście aspekt ideologiczny projektu – wskreszenie do użytku czcionki powstałej właśnie na okoliczność rocznicy odzyskania przez Polskę

niepodległości oraz podkreślenie jej narodowego charakteru.

Pozostaje mieć tylko nadzieję, że sam projekt Brygada 1918 przyczyni się do promowania osiągnięć polskich projektantów oraz upowszechniania jeszcze mało rozpoznawalnej w ogólnej świadomości dziedziny typografii i projektowania krojów pisma, która wnosi znaczący wkład w polską kulturę.

WARSZAWA

BRYGADA 1918

Historia kroju pisma Brygada

History of the Brygada typeface

Jadwiga Tryzno

Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi

Book Art Museum in Łódź

Jadwiga Tryzno

Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi

Book Art Museum in Łódź

Historia kroju pisma Brygada

History of the Brygada typeface

Font Brygada jest polskim darem dla wszystkich użytkowników pism komputerowych. Jego powszechne udostępnienie znacząco zbiega się z obchodami 100-lecia Niepodległości Polski. Znaczenie ma nie tylko nazwa odwołująca się do Brygad Legionów Józefa Piłsudskiego, które wywalczyły niepodległość. Badania nad pochodzeniem kroju pisma o nazwie Brygada pokazały jego związek z historyczną potrzebą posiadania narodowego pisma, po scaleniu ziem polskich z trzech zaborów, gdzie posługiwano się dotąd cyrylicą, gotykiem i innymi pismami bez polskich znaków diakrytycznych. Font Brygada jest pismem cyfrowym, którego fizycznym źródłem jest zespół matryc do odlewania czcionek metalowych, które pochodzą z zamkniętej w latach 90. XX wieku Odlewni Czcionek w Warszawie przy ul. Rejtana 16.

Historia kroju pisma Brygada 1918 jest intrygująca i warta dalszego zgłębienia. W 2016 r. podczas porządkowania zabytkowych zbiorów matryc w Muzeum Książki Artystycznej pochodzących z Odlewni Czcionek w Warszawie (poprzednio Odlewni

Brygada typeface is a Polish gift for all users of digital scripts. The font release into the public domain is significantly connected with commemoration of 100 years anniversary of the Independence of Poland. It is not only the name referring to the Brigades of Józef Piłsudski's Legions, who won the fight for independence, that is significant. The research on the origin of the typeface named Brygada showed its connection to the historical need of having a national script after reclaiming and joining of the Polish land from three annexations where cyrillic, fraktur and other styles of scripts were used without defined polish diacritic signs. Brygada typefaces is a digital font, whose physical source is in a set of metal type casting matrices, which came from the Type Foundry in Warsaw at 16 Rejtana Street, closed in the 90's.

The history of Brygada 1918 is intriguing and worth of further exploration. In 2016, during the cleaning and ordering of the historic matrices collection (which came from the Type Foundry in Warsaw, formerly the Idzkowski and

Czczoniek Idzkowski i S-ka) Janusz Tryzno natrafił na duży zespół matryc starannie zapakowanych i podpisanych Brygada. Przypomnił sobie wówczas, że dyrektor Odlewni, Jerzy Fuks, przekazując mu wyposażenie odlewni w 1996 r., polecił jego uwadze matryce powstałe na rocznicę odzyskania państwa polskiego. Niestety, tylko tyle zapamiętał po 20 latach i nie powiodła się próba odzyskania Jerzego Fuksa, aby dowiedzieć się od niego więcej na temat Brygady. Pozostał tylko jeden drukowany dowód istnienia kroju pisma „Brygada”. Informował o nim tylko tzw. remanentowy katalog Odlewni Czcionek z 1954 r. Nie przyniosły rezultatu zapytania kierowane do historyków drukarstwa i drukarzy – ani matryce „Brygady” ani czcionki z nich odlane nie były znane fachowcom. Wkrótce dokładne oględziny matryc pokazały, że są dziewicze, nigdy nie wykorzystane do produkcji czcionek. Natomiast sam zbiór matryc był drukarsko kompletny: trzy podstawowe odmiany: antykwa, półgruba i kursywa w dziewięciu stopniach: 6, 8, 10, 12, 16, 20, 24, 28, 36 punktów Didota. Ewidentne było duże zaangażowanie odlewni w przygotowanie tego zbioru matryc, mierzone ilością pracy grawerskiej i wysokimi jej kosztami, co równocześnie było zdumiewające w kontekście zaniechania jego wykorzystania. Jego wartość materialna uzasadniała też

Co. Foundry) in the Book Art Museum in Lodz Janusz Tryzno encountered a large set of carefully packaged matrices with the name Brygada. It reminded him of the words of Jerzy Fuks, the former director of the Foundry, who recommended him to look particularly at the matrices created for the anniversary of regaining the independence of Poland when he was handing over the inventory in 1996. Unfortunately, this was all he remembered after 20 years and the attempt to find Jerzy Fuks and try to find out more about Brygada was unsuccessful. There is only one printed example of its existence. It is mentioned by the inventory catalogue of the Type Foundry published in 1954. There was no results from inquiries directed to print historians and printers – neither matrices, nor the type cast with their use were known to the specialists. Soon the closer examination of the matrices shown that they were never used for casting type. The set itself from the printing point of view was complete: there were three variants – regular, semibold and italic – in nine sizes: 6, 8, 10, 12, 16, 20, 24, 28, 36 pt. It was clear that the foundry put in a big investment into producing the set, measured in the amount of engraving work and its high cost, which was at the same time surprising in the context of the pristine condition of the set. Its material

troskę Jerzego Fuksa o powierzenie go szczególnej uwadze Muzeum Książki Artystycznej. Waga odkrycia Brygady dodatkowo urosła w perspektywie zbliżających się obchodów stulecia niepodległości Polski. Pojawiły się podstawowe pytania: kto zaprojektował krój pisma Brygada, która rocznica niepodległości Polski była inspiracją dla tego kroju, która odlewnia za-

worthiness was also explanatory to the great care of Jerzy Fuks and asking the Book Art Museum to particularly commemorate it. The discovering of Brygada gained more significance in the light of upcoming celebration of 100 years of Polish Independence. New questions emerged: who designed the Brygada typeface, which independence anniversary was the inspira-

Pojawiły się podstawowe pytania: kto zaprojektował krój pisma „Brygada”, która rocznica niepodległości Polski była inspiracją dla tego kroju...

mówiła matryce i dlaczego nie użyła ich do produkcji czcionek? Dzięki inicjatywie i wsparciu finansowemu Biura Programu „Niepodległa” jesienią 2017 r. wykonana została ekspertyza mająca na celu udzielenie odpowiedzi na wyżej wymienione pytania.

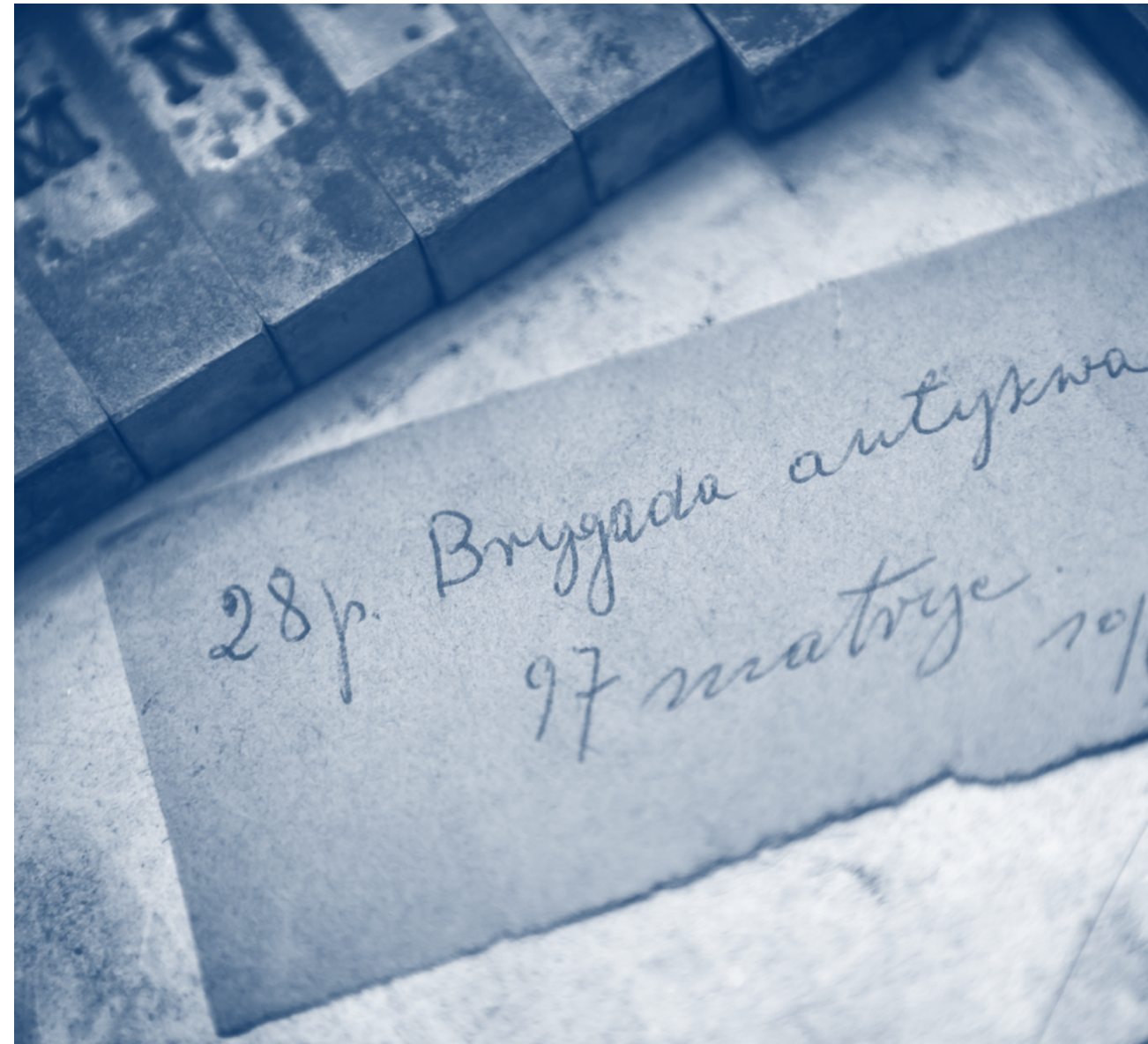
Zespół badający pochodzenie kroju pisma Brygada skupił się na badaniu oznakowania matryc wskazujących stopień pisma (Janusz Tryzno), analizie porównawczej Brygady z innymi krojami pisma (Mateusz Machalski, Borys Kosmyńska i Przemysław Hoffer),

tion for its creation, which foundry commissioned the design, and why the matrices were not used for production of type? Thanks to the initiative and support of the Independent Program Bureau in autumn of 2017 an expertise was conducted to shed more light on the listed questions.

The team exploring the origin of Brygada typeface focused on the researching the signatures on matrices indicating the size of cast type (Janusz Tryzno), comparative analysis of Brygada with other

Prawie każda szufla (metalowa taca) z matrycami posiada kartę z odręcznie napisaną nazwą kroju, punktacją oraz, w większości przypadków, ilością matryc w zestawie. Opisy pochodzą z różnych działań inwentaryzacyjnych Odlewni Czcionek P. P.

Almost every metal tray with matrices has a card with handwritten name of the typeface, its point size, and, in most cases, the amount of matrices in the set. The descriptions come from various inventory work of the Polish National Type Foundry.

analizie dokumentów archiwalnych dotyczących Odlewni Idżkowski i S-ka (Tomasz Ginter) oraz dorobku artysty-typografa Adama Półtawskiego (Martyn Kramek). R ekapitulacji badania dokonali: Andrzej Tomaszewski i Jadwiga Tryzno. Zasadnicze wnioski sprowadzają się do ustalenia, że Brygada pochodzi z okresu II Rzeczypospolitej, najprawdopodobniej powstała około 1928 r., czyli na 10-lecie Niepodległości Polski w Odlewni Idżkowski i S-ka, której właścicielem był Tadeusz Drozdowski, znany ze swej patriotycznej postawy. Porównanie konstrukcji szkieletowej wskazuje zdecydowane różnice Brygady w stosunku do Modeny i Candidy natomiast daleko idące podobieństwo do Antykiw Polskiej Adama Półtawskiego. Na tej podstawie, a także innych okolicznościach związanych z ówczesną rywalizacją na „rynku” graficznym, można wysunąć przypuszczenie, że Brygada jest pierwszą wersją Antykiwy Półtawskiego, którą jako znany perfekcjonista doskonalił aż do 1931 roku. Niestety z powodu zniszczeń wojennych archiwalia związane z Brygadą są znikome, a świadków naocznych też już brak. Dlatego pozostaje nam wzywać wszystkich zainteresowanych historią Brygady do szukania wszelkich dowodów i weryfikowania naszych tez na temat proveniencji tego kroju pisma.

typefaces (Mateusz Machalski, Borys Kosmynka, and Przemysław Hoffer), analysis of the archive documents related to the Idżkowski and Co. Foundry (Tomasz Ginter), and analysis of typographer Adam Półtawski's body of work (Martyn Kramek). The summary of the research was done by Andrzej Tomaszewski and Jadwiga Tryzno. The conclusion drawn from the work is that Brygada comes from the II Republic of Poland time, was probably created in 1928, the 10-year anniversary of the Independence of Poland in the Idżkowski and Co. Foundry, owned by Tadeusz Drozdowski, known for his patriotic attitude. The comparison of skeleton construction of Brygada shows definite difference with Modena and Candida, but a lot of similarities with Antykiwa Półtawskiego by Adam Półtawski. Based on these findings and other circumstances of the type design market rivalry a conclusion can be drawn that Brygada is a primal version of Antykiwa Półtawskiego, which was polished and published only in 1931. Unfortunately, due to the war damage any archive material related to Brygada is close to nonexistent and there are no witnesses to provide actual information. This is why we can only call upon anyone interested in the history of Brygada to search for evidence and confirm or contradict our hypotheses on the origin of this typeface.

Premiera pierwszej części projektu Brygada 1918. Od lewej: Borys Kosmynka, Prezydent RP Andrzej Duda, Mateusz Machalski, Przemysław Hoffer.
29.05.2018 Pałac Prezydencki, Warszawa. Fot. Kasia Stręk

The premiere of the first part of the project Brygada 1918. From the left: Borys Kosmynka, President of the Republic of Poland Andrzej Duda, Mateusz Machalski, Przemysław Hoffer.
29.05.2018 Presidential Palace, Warsaw. Fot. Kasia Stręk

Mamy nadzieję, że hipotetyczność naszych dotychczasowych ustaleń na temat pochodzenia Brygady czyni ją tym bardziej godną zainteresowania i będzie zachęcać do korzystania z jej adaptacji dla potrzeb współczesnych użytkowników pism cyfrowych. Świadomość, że Brygada prawie wiek temu powstała z patriotycznych motywów, nie ujmuje jej obecnej wartości użytkowej, przeciwnie – dodaje smaku i poczucia ciągłości naszej kultury.

Jadwiga Tryzno

We hope that the theoretical character of our conclusions regarding the origin of Brygada makes it even more interesting and will encourage to use the digital adaptation for the needs of modern users. The knowledge that Brygada came to life almost a century ago from patriotic motivation does not diminish its value, on the contrary – it provides an added value and sense of continuity of the history of our culture.

Jadwiga Tryzno

Rewitalizacja kroju pisma Brygada

Revival of the Brygada typeface

Przedruk artykułu autorstwa **Andrzeja Tomaszewskiego**, który
ukazał się w magazynie **“Acta Poligraphica”** nr 11/2018
Reprint of the article by **Andrzej Tomaszewski**, published
in the **“Acta Poligraphica”** magazine nr 11/2018

Andrzej Tomaszewski

Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Poligraficznego

The Central Research and Development of the Printing Industry Center

Rewitalizacja kroju pisma Brygada

Revival of the Brygada typeface

Wstęp

Janusz Paweł Tryzno¹ w latach 90. XX wieku uratował od złomowania matryce odlewnicze Warszawskiej Odlewni Czcionek. Podczas porządkowania i inwentaryzacji tysięcy matryc pochodzących z przedwojennej giserni Jan Idźkowski i S-ka odkrył nieużywane matryce kroju pisma Brygada. Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi² kierowane przez Jadwigę i Janusza Tryznów, przeprowadziło w oparciu o grant funduszu „Niepodległa” Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, badania proveniencji i analizę strukturalną Brygady. W badaniach archiwalnych i typograficznych uczestniczył kilkuosobowy zespół: Jadwiga i Janusz Tryznowie, Przemysław Hoffer, Tomasz Ginter, Borys Kosmynka, Martyn

Intro

In the 90's of the XX century Janusz Paweł Tryzno saved the casting matrices of the Warsaw Type Foundry from scrapheap. During the inventory work and organizing thousands of matrices from the Jan Idźkowski's and Co he discovered unused sets casting molds for Brygada typeface. The Book Art Museum in Lodz, ran by Jadwiga and Janusz Tryzno, conducted an origin research and structural analysis of Brygada, supported by a grant of the “Independent” Fund of the Ministry of the Culture and National Heritage. The archive and typographic research was done by a team consisting of: Jadwiga and Janusz Tryzno, Przemysław Hoffer, Tomasz Giter, Borys Kosmynka, Martyn Kramek and Andrzej Tomaszewski.

[1] Janusz Paweł Tryzno, ur. 1948, grafik i drukarz, absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Łodzi, wraz z żoną Jadwigą kieruje Muzeum Książki Artystycznej. Ich wspólna twórczość artystyczna eksponowana jest podczas licznych wystaw krajowych i zagranicznych.

[2] Muzeum Książki Artystycznej powołane w 1993 r. przez fundację Correspondance des Arts. Fundację założył w 1990 r. Janusz P. Tryzno jako rozszerzenie działającego od 1980 r. wydawnictwa o tej samej nazwie. Muzeum gromadzi książki artystyczne, w tym kolekcję Polska Książka

[1] Janusz Paweł Tryzno, born in 1948, graphic artist and printer, graduate of the National Art School in Lodz. With his wife, Jadwiga, he runs the Book Art Museum. Their collaborative artwork is displayed on multiple exhibitions in Poland and abroad.

[2] The Book Art Museum was established in 1993 by the Correspondance des Arts Foundation. The foundation was initiated by Janusz P. Tryzno in 1990 as an extension of the publishing house operating under the same brand since 1980. The Museum collects artistic books, including the Polish

Kramek i Andrzej Tomaszewski. Następnie graficy projektanci – Mateusz Machalski, Borys Kosmynka, Przemysław Hoffer – zaprojektowali i zaprogramowali fonty komputerowe dla rodziny kroju w sześciu odmianach (po trzy proste i kursywne).

Zespół matryc odlewniczych

Matryce nieznanego wcześniej kroju pisma o nazwie Brygada odnaleziono w pierwszej połowie 2016 roku podczas systematycznej segregacji całego zbioru matryc i urządzeń odlewniczych pochodzących z Odlewni Czcionek w Warszawie przy ul. Rejtana 16, które zostały nabyte w 1996 r. przez Janusza Tryzno. Prace porządkujące podjął Janusz Tryzno, pragnąc podać wiadomość o kolekcji uczestnikom odbywającego się w Warszawie kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Typograficznego (ATypI), poinformować o stanie, rozmiarach oraz możliwości publicznego wykorzystania znajdujących się w jego rękach

Afterwards type designers – Mateusz Machalski, Borys Kosmynka, and Przemysław Hoffer – designed and programmed the font family in six instances (three uprights and italics).

Set of casting matrices

The matrices of the previously unknown typeface called Brygada were found in the first half of 2016 during a systematic analysis and organizing of the entire collection of matrices and casting machinery that came from the Type Foundry in Warsaw (16 Rejtana Street), that were purchased in 1996 by Janusz Tryzno. The action was initiated by Mr Tryzno to provide information of the collection to the attendees of the ATypI Conference (Association Typographique International). He wished to inform them about the state, sizes and possibility of use of the unique material heritage of the polish printing that was in the hands of the Museum.

Artystyczna z przełomu XX/XXI wieku, inspiruje krajowe i międzynarodowe działania w dziedzinie sztuki książki oraz eksponuje zbiór czynnych historycznych urządzeń papierniczych, drukarskich i introligatorskich. Organizuje wykłady i warsztaty edukacyjne dla studentów uniwersytetów i szkół artystycznych. W bibliotece Muzeum znajdują się m.in. katalogi wystaw, książki artystyczne, druki specjalne oraz publikacje z dziedziny teorii, historii i technologii drukarstwa i technik graficznych.

Artistic Book from the XX/XXI century era, inspires national and international actions in the artistic book domain, and displays an active collection of paper, printing, and book-binding inventory. It organizes lectures and workshops for the students of universities and art academies. The library of the Museum includes such items as: exhibition catalogues, artistic books, special prints, as well as publications about the theory, history, and technology of printing and graphic arts techniques.

unikalnego dziedzictwa materialnego z dziedziny polskiego drukarstwa.

Wśród matryc, starannie zapakowanych dwadzieścia lat temu i opisanych nazwą Brygada, znalazły się kompletne zestawy w następujących odmianach: antykwa prosta, półgruba i kursywa, w dziewięciu stopniach (6, 8, 10, 12, 16, 20, 24, 28, 36 punktów Didota). Wstępne oględziny wskazywały, że wykonane metodą grawerowania matryce Brygady nie były używane do produkcji czcionek. W muzealnej kolekcji gotowych czcionek różnych krojów pism nie ma żadnych, nawet pojedynczych czcionek o takiej nazwie. Nie ma też żadnej informacji o ich istnieniu w innych pracowniach typograficznych. Matryce kroju Brygada były zagadkowe z następujących powodów:

Były kompletne, gotowe do użycia i z jakichś ważnych powodów zaniechano odlewania. Przyczyny musiały być ważne, biorąc pod uwagę choćby bardzo wysokie koszty wykonania matryc w dość szerokim zestawie.

Informacja o istnieniu kroju pisma znajdowała się jedynie we wzorniku Odlewni Czcionek w Warszawie z 1954 roku, ponieważ po wojnie wszystko co udało się uratować, również z innych giserni czcionek, zgromadzono w Odlewni Idżkowski i S-ka, dlatego nie można było wykluczyć, że Brygada

The complete set of Brygada matrices in the archive consists of upright, semibold and italic versions of the typeface in nine sizes (6,8, 10, 12, 16, 20, 24, 28, and 36 Didot points). Initial examination pointed that the matrices were engraved and never used to produce type. In the collection there was no types previously cast under the Brygada name. There is also no information about their existence in other letterpress studios. The matrices of Brygada are puzzling for the following reasons:

They were complete, ready to use, nevertheless never used to cast type. The reasons must have been significant, regarding a relatively high production cost for such set.

The information about the existence of the typeface occurs only in one specimen of the Type Foundry in Warsaw, printed in 1954. As after the II World War everything that had been saved was gathered in the Idżkowski and Co. Foundry, it was impossible to rule out the possibility that Brygada originated elsewhere. The full inventory in the sole foundry that survived the war was made only in 1954.

It has to be mentioned that any previous or future catalogues of Idżkowski and Co. Foundry have no mention of Brygada being part of their offer. Other foundries

pochodziła z innego miejsca. Spis majątku w jedynej ocalałej w Warszawie odlewni powstał dopiero w 1954.

Po stronie wątpliwości, czy Brygadę wykonano w firmie Idżkowski i S-ka należy też zapisać, że wcześniej- szej oraz późniejszej katalogi tej odlewni nie uwzględniały Brygady w ofercie sprzedaży czcionek. Wzorniki innych odlewni czcionek również nie wymieniają tego kroju, nawet pod inną nazwą.

Brak też informacji o pracach nad tym krojem pisma w okresie powojennym do 1954 roku. Nawiasem mówiąc, wydaje się nierealne ze względów ideologicznych propagowanie w tym czasie czcionek pod nazwą Brygada.

Pochodzenie muzealnego zbioru matryc oraz badania proveniencyjne kroju Brygada

Janusz Tryzno nawiązał kontakt z Odlewnią Czcionek w Warszawie w 1990 roku, kupując pierwszy nowy komplet czcionek kroju Nicolas Cochin do druku książki *Anioł poetów*. Przy okazji następnych zakupów poznawał firmę i jej historię, aż do ostatecznego upadku w 1992 roku, spowodowanego wprowadzeniem do poligrafii nowych technologii. W obliczu braku zrozumienia władz państwowych dla znaczenia dorobku typograficznego w polskiej kulturze,

specimens do not include it as well, even with a different name.

There is no mention of production of the typeface after the war, before 1954. However, it is unlikely for a typeface of such name to be promoted during that time.

The history of the matrices collection and the origin research of Brygada typeface

Janusz Tryzno had a brief interaction with the Type Foundry in Warsaw in 1990, when he ordered a complete case of Nicolas Cochin typeface for the *Poet's Angel (Anioł Poetów)* book project. Along with his further purchases he began to get familiar with the Foundry and its history, up to the collapse of the business in 1992, caused by the introduction of new technologies into printing industry. Confronted with lack of understanding of the significance of the typographic heritage in the Polish culture shown by the current government, he took it upon himself to save the inventory. He was supported by Jerzy Fuks – a longtime employee, who was a director of the Foundry at the end of its operation, and a proxy for the family who inherited the building. He saw a chance to save the historic collection of the matrices in putting them in the Book Art Museum in Łódź. Thanks to his intermediation it was

postanowił sam ratować jej materialne dziedzictwo. Wspomagał go wieloletni pracownik, a pod koniec dyrektor Odlewni oraz pełnomocnik rodziny spadkobierców nieruchomości – Jerzy Fuks. Dostrzegł on szansę uratowania historycznych zasobów matryc w ulokowaniu ich w Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi. Dzięki jego pośrednictwu możliwe było kupno zbiorów, ich staranna selekcja oraz pakowanie przez pół roku, a potem sukcesywny przewóz do Łodzi. Częsty

possible to purchase the inventory, selection and packaging that took six months, and transport of it to Lodz. Frequent contact with Jerzy Fuks allowed Mr Tryzno to gain knowledge of the purchased equipment, but mostly inspired a sense of mission to protect the historic value of it.

In 2017 Janusz Tryzn tried to find Mr Fuks and ask him about the origin of Brygada. Unfortunately, it occurred impossible. Similarly, few years ear-

W 2017 roku Janusz Tryzno podjął próbę odnalezienia Jerzego Fuksa i zapytania go o pochodzenie Brygady. Niestety okazało się to niemożliwe.

kontakt z Jerzym Fuksem umożliwił Tryznie zdobycie wiedzy o przekazanym mu w opiekę sprzęcie, przede wszystkim zaś wywołał poczucie misji ochrony jego wartości historycznej.

W 2017 roku Janusz Tryzno podjął próbę odnalezienia Jerzego Fuksa i zapytania go o pochodzenie Brygady. Niestety okazało się to niemożliwe. Podobnie było kilka lat wcześniej, gdy z innych powodów próbowała

lier, it was the same case for Maria Przybylska of the Drozdowski house – one of the heirs to the building that housed the Type Foundry on the 16th Rejtana Street, where the Idżkowski's Type Foundry used to be. However, Janusz Tryzno managed to remember Jerzy Fuks's verbal message of a typeface designed specifically to commemorate 10 years of Independence of Poland. In spite of no actual evidence of this mention it is an

go odnaleźć jedna ze spadkobierczyń nieruchomości przy ul. Rejtana 16, gdzie mieściła się Odlewnia Idżkowski i S-ka – Maria Przybylska z domu Drozdowska. Jednak Janusz Tryzno zapamiętał ustny przekaz Fuksa o kroju pisma specjalnie wykonanym dla uczczenia 10-lecia odzyskania niepodległości Polski. Pomimo braku potwierdzenia tego przekazu jest to istotny ślad, który należało uwzględnić w badaniu proveniencji Brygady.

Odlewnia czcionek działająca pod firmą Jan Idżkowski i S-ka została założona w Warszawie w 1909 roku przez Jana Nepomucena Idżkowskiego (ok. 1890–1921) oraz Józefa Drozdowskiego (ok. 1859–1915). W pierwszych latach działalności, nie mając własnych graficznych projektów krojów pisma, kopiowano kroje niemieckie, głównie znanych berlińskich giserni Bertholda i Woelmera. Liczne produkowane tu kroje miały swoje alfabety łacińskie i rosyjskie. Taka była potrzeba w Warszawie, centrum administracyjnym zaboru rosyjskiego. Wzorniki czcionek prezentujące poszczególne kroje pisma sukcesywnie wdrażane do produkcji zakład wydawał w językach polskim i rosyjskim. W 1910 roku opublikowano siedmiostopniowy cennik wyrobów firmowany przez Towarzystwo Komandytowe Odlewni Czcionek Idżkowski i S-ka. Od 1915, a więc w trakcie trwania

important trace, that had to be considered in the origin research of Brygada.

The foundry operating under the name of Jan Idżkowski and Co was established in Warsaw in 1909 by Jan Nepomucen Idżkowski (circa 1890–1921) and Józef Drozdowski (1859–1915). In the first year of operation, having no original designs, the foundry copied german projects, mostly from well-known type design houses such as Berthold and Wolmer. Most of the produced type families had Latin and Russian scripts. That was the need in Warsaw, the center of the administration for the part of Poland annexed by Russia. Type specimens presenting various typefaces introduced by the foundry were published in Polish and Russian. In 1910 the foundry published a seven-page pricelist of the offer available in the Limited Partnership of the Idżkowski and Co. Type Foundry. From 1915, so during the I World War, Tadeusz Drozdowski (1892–1941) became a co-owner of the business.

Drozdowski ran the business from 1921, and Idżkowski's heirs remained involved as shareholders. Creative work of the director led to a rapid growth of the company. It started construction of a new building in 1922 and shortly installed there 22 casting machines. The range of produced

I wojny światowej, współwłaścicielem przedsiębiorstwa został Tadeusz Drozdowski (1892–1941).

Od 1921 roku zakładem kierował Drozdowski, a spadkobiercy Idżkowskiego byli tylko udziałowcami. Prężna działalność dyrektora doprowadziła szybko do rozwoju przedsiębiorstwa. Od 1922 roku rozpoczęto budowę nowego gmachu i wkrótce znalazły się tam dwadzieścia dwie maszyny odlewnicze. Stale poszerzał się repertuar produkowanych pism. Wyroby giserskie od 1928 roku eksportowano do krajów nadbałtyckich, Skandynawii, Palestyny i Ameryki Łacińskiej. W 1931 roku w zakładzie Drozdowskiego rozpoczęto produkcję czcionek popularnej antyki, zaprojektowanej w roku 1928 przez znanego grafika i typografa Adama Półtawskiego. Odlewnia Czcionek i Fabryka Linii Mosiężnych Jan Idżkowski i S-ka w 1939 roku zatrudniała około sto osób. Produkowano czcionki ponad pięćdziesięciu krajów pisma łacińskiego, greckiego, hebrajskiego i grażdanki. Wydano szereg wzorników pism. Od 1931 roku Drozdowski drukował foldery reklamowe swoich wyrobów, a w latach 1936–1939, współpracując ze znanym drukarzem Marianem Drabczyńskim, publikował zeszyty „Drukarski Współczesny”, mające wysoki poziom fachowy i ambicje

typefaces was constantly expanding. Since 1928 the foundry exported their product to the Baltic countries, Scandinavia, Palestine and Latin America. In 1931 the foundry started producing a popular roman typeface designed by Adam Półtawski. In 1939 the Type Foundry and Brass Lines Factory Jan Idżkowski and Co. employed around 100 people. There were more than 50 typefaces available for production in Latin, Greek, Hebrew and Secular Script (a variation of simplified Cyrillic script). There was a series of specimens published by the company. From 1931 Drozdowski printed advertising folders for his offer and in the years 1936–1939, collaborating with a famous printer – Marian Drabczynski, he published a journal “Contemporary Printer” (Drukarski Współczesny) – a publication of high know-how and aesthetic values³. None of the publications above mentions Brygada in any way.

Drozdowski and few trusted employees hid part of the matrices and metal type, including multiple sets of each typeface, after the end of the war campaign in 1939, wishing to restore it after the war. The inventory was confiscated by the Nazi authorities (as expected), but the hidden part

[3] A. Tomaszewski, *Type casters in Poland*, Warsaw 2009, p. 40–44.

artystyczne³. W żadnych wymienionych firmowych materiałach drukowanych nie występuje krój Brygada ani informacja o nim.

Po zakończeniu działań wojennych kampanii 1939 roku Drozdowski z zaufanymi pracownikami ukrył część matryc oraz czcionek, w tym kilka kompletów każdego kroju pisma z zamiarem odtworzenia ich po wojnie. Zespół odlewni czcionek został zgodnie z przewidywaniami skonfiskowany przez Niemców, ale ukryte pisma posłużyły po wyzwoleniu do uruchomienia produkcji⁴. W lutym 1941 roku Tadeusza Drozdowskiego aresztowało gestapo za współpracę z organizacjami konspiracyjnymi – dostarczał czcionki i materiał zecer-ski do drukarń TWZW, czyli Tajnych Wojskowych Zakładów Wydawniczych, zorganizowanych przez AK, oraz ich konspiracyjnego magazynu przy ulicy Karolkowej⁵. Udzielał też pomocy materialnej rodzinom prześladowanych pracowników firmy. Niemcy wywieźli go do Oświęcimia, gdzie zginął jeszcze w tym samym roku⁶.

[3] A. Tomaszewski, *Giserzy czcionek w Polsce*, Warszawa 2009, s. 40–44.

[4] *Sto lat w służbie drukarskiej czcionki*, Warszawa 1972, s. nlb. 14–15.

[5] M. Wojewódzki, *W tajnych drukarniach Warszawy 1939–1945*, Warszawa 1978.

[6] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1972, s. 184.

was used to restore the production⁴ after the end of the war. In February 1941 the gestapo arrested Tadeusz Drozdowski for collaboration with conspiring organizations – he supplied type and leading material to TWZW printshops (the Secret Military Publishing Company), organized by the rebel AK – National Army, as well as their conspiracy magazine on the Karolkowa street⁵. He also financially supported the families of victimized employees of the company. The Nazis moved him to the Auschwitz camp where he died the same year⁶.

On the break of the 19th and 20th century in the Congress Poland (the Russian part of Poland) the head position in the type production industry was held by the Company of Orgelbrands Sons. It supplied not only the Polish printshops but exported its product to the Russian Empire. The Orgelbrands production was supplied by two companies: Stanisław Jeżynskis and Jan Idżkowskis⁷. Along with the two aforementioned foundries before the II World War

[4] *One hundred years in service of the printing type*, Warsaw 1972, p. 14–15 (unnumbered)

[5] M. Wojewódzki, *In the secret printshops of Warsaw 1939–1945*, Warsaw 1978.

[6] *The dictionary of the Polish book employees*, Warsaw 1972, p. 184

[7] S. Lewandowski, *The polygraphic industry of Warsaw 1870–1914*, Warsaw 1982, p. 52

Na przełomie XIX i XX wieku w Królestwie Kongresowym przodującą pozycję w produkcji czcionek zajmowały zakłady Towarzystwa Orgelbranda Synów, które zaopatrywały nie tylko polskie drukarnie, ale też część produkcji eksportowały do cesarstwa. Produkcję Orgelbrandów na potrzeby drukarni krajowych, głównie warszawskich, uzupełniały dwie firmy: Stanisława Jeżyńskiego oraz Jana Idźkowskiego⁷. Obok wymienionych wyżej giserni przed II wojną światową funkcjonowały jeszcze w Warszawie dwie odlewnie produkujące czcionki. Jedną z nich była istniejąca od 1919 roku odlewnia Eugeniusza i Kazimierza Koziańskich, produkująca blisko 50 krojów pisma. Jej oferta typograficzna początkowo składała się z zestawu krojów pisma z zakupionych zakładów Orgelbranda Synów, a potem dodawano do niej nowe. W 1937 roku Tadeusz Drozdowski przejął dla firmy Idźkowski i S-ka cały zasób matryc odlewni Koziańskich, upadającej z powodu trudności finansowych⁸. Drugim zakładem była działająca pod nazwą Warszawska Odlewnia Czcionek firma braci Franciszka

there were two other foundries (not producing matrices) that produced type. One of them was the Eugeniusz and Kazimierz Koziański's foundry, which operated since 1919 producing around 50 different typefaces. Their offer was primarily consisting of the collection purchased from the Orgelbrands company, but more followed afterwards. In 1937 Tadeusz Drozdowski took over the inventory of Koziański brothers company, as it was failing due to financial problems⁸. The second company operating under the name Warsaw Type Foundry was the business owned by Franciszek and Kazimierz Konat brothers, operating up until 1936 and producing around 20 typefaces⁹.

Historical coincidence caused all of the Orgelbrands and Jeżyński's matrices and forms to find their way to the inventory of Idźkowski and Co. collection. Some of those typefaces were still cast after the II WW.

The historical inquiry of the Brygada typeface family in the specimens of the interwar period included those published by four companies

[7] S. Lewandowski, *Poligrafia warszawska 1870–1914*, Warszawa 1982, s. 52.

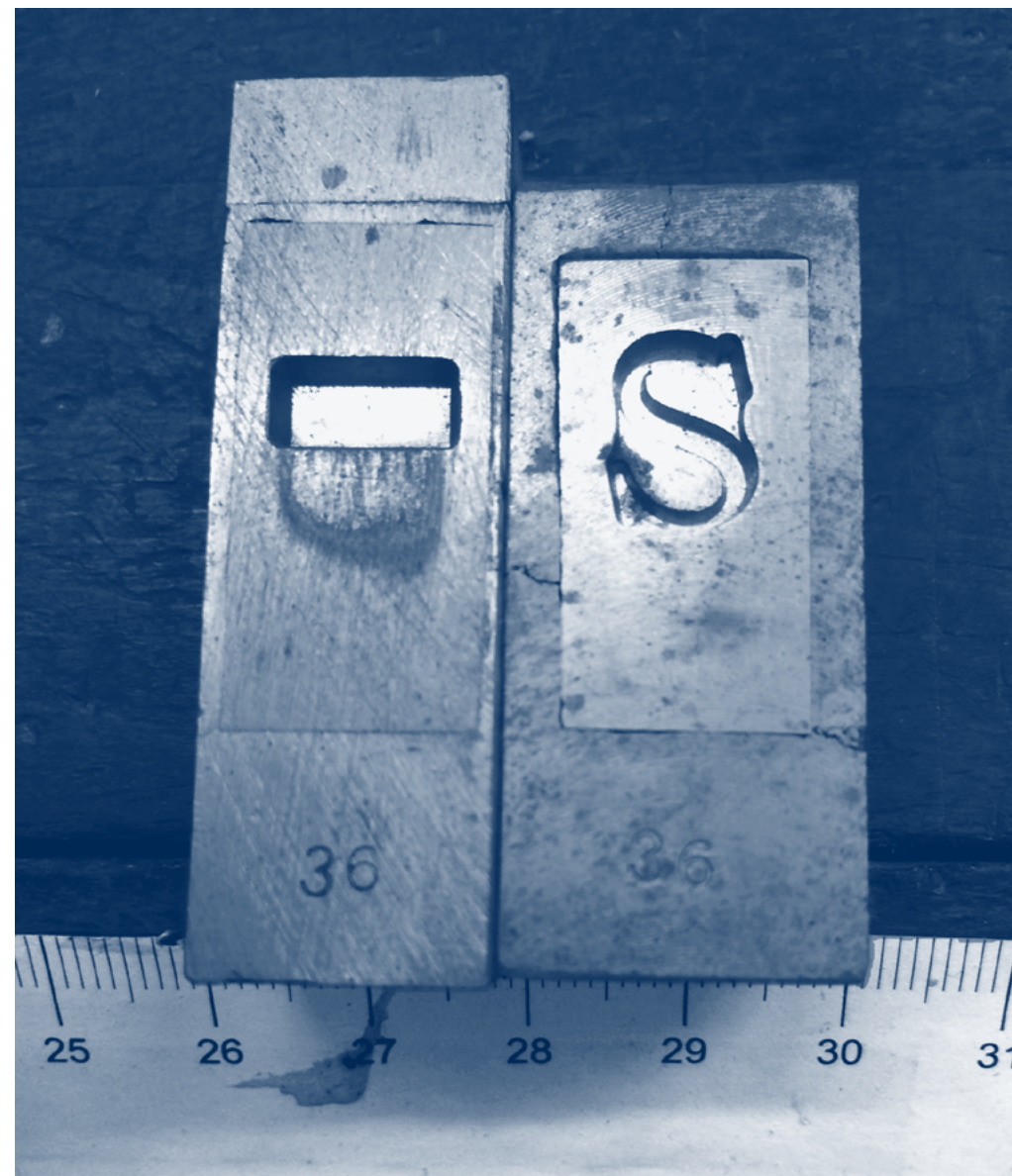
[8] A. Tomaszewski, *Gisery...*, s. 74–76; zob. też: *Polski słownik biograficzny* oraz *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1972.

[8] A. Tomaszewski, *Type casters in Poland*, Warsaw 2009, p. 74–76; check as well: *Polish bibliographic dictionary* and *The dictionary of the Polish book employees*. Warsaw 1972

[9] J. Rogala, *Type Foundries in Warsaw (1772–1939)*, „Polygraphy Bulletin” 1975, nr 3, p. 33–52

Wyjustowane matryce odlewnicze kroju Brygada. W dolnej części matrycy widoczna jest sygnatura z liczbą oznaczającą punktację odlewanej kroju. Te właśnie wybite cyfry pozwoliły ustalić pochodzenie kroju. Fot. z artykułu w "Acta Poligraphica"

Adjusted casting matrices of Brygada typeface. There is a signature with a number indicating the point size of the cast type in the lower part of the matrix. Those figures allowed to determine the origin of the typeface.

BRYGADA ANTYKWA 6 p. 8 p.p. 10 p. 12 p. 16 p. 20 p. 24 p. 28 p. 36 p.

SZTUKA drukarska

BRYGADA PÓŁGRUBA 6 p. 8 p.p. 10 p. 12 p. 16 p.

SZTUKA drukarska

BRYGADA KURSYWA 6 p. 8 p.p. 10 p. 12 p.

SZTUKA drukarska

NICOLAS COCHIN 8 p. 10 p. 12 p. 16 p. 20 p. 24 p. 28 p. 36 p. 60 p.

SZTUKA drukarska

NICOLAS COCHIN KURSYWKA 8 p. 10 p. 12 p.

SZTUKA drukarska

i Kazimierza Konatów, funkcjonująca co najmniej do 1936 roku i produkująca około 20 krojów pisma[9].

Historyczny bieg zdarzeń sprawił, że wzory graficzne pism drukarskich, szablony i matryce giserskie fabryki Towarzystwa Orgelbranda Synów i Stanisława Jeżyńskiego po II wojnie znalazły się w zasobach firmy Idźkowski i S-ka. Niektóre z tych przejętych krojów pism produkowano jeszcze po II wojnie światowej.

Kwerenda informacji o kroju czcionek Brygada we wzornikach odlewni czcionek okresu dwudziestolecia międzywojennego objęła więc wydawane przed II wojną światową wzorniki czcionek czterech firm oraz powojennej warszawskiej Odlewni Czcionek P.P. – znacjonalizowanej firmy Jan Idźkowski i S-ka.

Prowadzący kwerendę Martyn Kramek i Andrzej Tomaszewski oparli poszukiwania śladów kroju Brygada w publikacjach własnych wymienionych giserni czcionek. Korzystali z księgozbiorów: Biblioteki Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego oraz zbiorów prywatnych, a także ze

before the II WW as well as the Polish National Type foundry – which was the nationalized Jan Idźkowski's and Co. business after the end of war.

The team running the inquiry, Martyn Kramek and Andrzej Tomaszewski, based their search for traces of Brygada in the publications of the aforementioned foundries. They worked with the collections of: Library of the The Book Art Museum in Lodz, The Public Library of Warsaw City, The Library of University of Lodz, the Warsaw University Library, and private collections, as well as bibliographic lists regarding type foundry industry¹⁰. (**Tab. 1 p. 43**)

Apart from the aforementioned sources the team searched for traces of Brygada in specimens of the Władysław Anycz printshop and foundry in Cracow (specimen from 1923), small foundry in the St. Wojciech Printshop in Poznań (undated), and in other specimens of selected pre-war printshops. There was no presence of Brygada typeface anywhere.

The only trace found thanks to the search leads to

[10] i.a.: A. Tomaszewski, *Materials for bibliography of the printers and type casters scripts in Poland*. [w:] *Inventory of the polygraphy knowledge*, t.2, *Printed script*, Wrocław 1989, s. 30–38.

spisów bibliograficznych dotyczących odlewnictwa czcionek¹⁰. (**Tab. 1 s. 42**)

Ponadto szukano śladów Brygady we wzornikach drukarni i odlewni Władysława Anczyca w Krakowie (wzornik 1923), niewielkiej giserni czcionek w Drukarni św. Wojciecha w Poznaniu (wzornik b.r.) oraz wzornikach wybranych przedwojennych drukarni. Nigdzie kroju Brygada nie stwierdzono.

Jedyny ślad znaleziony dzięki penetracji wzorników prowadzi do zasobu typograficznego byłej odlewni czcionek Jan Idźkowski i S-ka w Warszawie.

Tomasz Ginter prowadził kwerendy archiwalne i biblioteczne, poszukując śladów kroju Brygada:

W dokumentach dotyczących warszawskich odlewni czcionek, przechowywanych w Archiwum m.st. Warszawy i w Księgach Rejestru Handlowego A;

W archiwalnych numerach „Wiadomości Patentowych” zestawiając informacje ze znanymi rezultatami badania;

W Oddziale Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy w Milanówku

[10] M.in.: A. Tomaszewski, *Materiały do bibliografii wzorników pism drukarzy i odlewaczy czcionek w Polsce*. [w:] *Inwentarium wiedzy o poligrafii*, t.2, *Pismo drukarskie*, Wrocław 1989, s. 30–38.

the former foundry of Jan Idźkowski and Co. in Warsaw.

Tomasz Ginter led the archive and library inquiries, searching for traces of Brygada:

In the documents related and referring to the foundries from Warsaw, stored in the Warsaw City Archive and in the Trade Registry Books;

In the past editions of “Patent News” confronting the information with the known results of the research;

In the Milanówek Department of the Warsaw City Archive – in the remaining documents referring to the Jan Idźkowski's and Stanisław Jeżyński's type foundries.

In the resources of the National Library and the Warsaw University Library, The Museum of Printing in Warsaw: in the brochure and book prints from 1928–1939 to determine whether Brygada was used before the war, or even before 1954.

The inquiry in the documents devoted to Adam Półtawski was led by Martyn Kramek. It was meant to verify the hypothesis that Półtawski was the actual author of the design – based on his biography, authored publications, specifically related to the works in type design,

TAB. 1

TAB. 1

Sprawdzono wzorniki:

Odlewni czcionek Stanisława Jeżyńskiego (Warszawa),

- Odlewnia czcionek, galwanoplastyka, stereotypownia..., cz. 2, wydane po 1918;
  - Wzory pism odlewni czcionek, z. 1–2, ok. 1927–1930;
  - Pisma, linie, ornamenty..., ok. 1934.
- Krój Brygada nie występuje.

Odlewni czcionek E. i Dr. K. Koziańskich (Warszawa–Kraków),

- Wzory pism i ornamentów. Seria 1, z. 1–2, 1922;
  - Katalog czcionek, ornamentów, klisz, 1926;
  - Katalog odlewni czcionek..., ok. 1929.
- Krój Brygada nie występuje.

Warszawskiej Odlewni Czcionek braci Konatów,

- Warszawska Odlewnia Czcionek, cennik, po 1929;
  - Katalog, ok. 1938.
- Krój Brygada nie występuje.

Odlewni czcionek Jan Idźkowski i S-ka (Warszawa) i Odlewni Czcionek P.P.

- współoprawne wzorniki poszczególnych krojów pisma z lat 1909–1927;
  - Wzory pism. Część 1, wydane po 1930, przed 1939;
  - Wzory czcionek, po 1931;
  - Wzory czcionek. Klasa „B”, po 1935;
  - Wzornik czcionek, wydany w Odlewni Czcionek P.P., 1954;
  - Katalog wyrobów, wydany w Odlewni Czcionek P.P., 1973.
- Obecność kroju stwierdzono we Wzorniku czcionek z 1954 roku^[1], w Części II pod nazwą Czcionki różne na str. 79. Wzornik ten, niejako remanentowy, zamieszcza skromny wzór czcionek Brygady – słowa „SZTUKA drukarska” złożone stopniem pisma 10 p.D. w trzech odmianach kroju: zwykłej, półgrubej i pochylej. We wcześniejszych wzornikach oraz w katalogu z 1973 roku Brygada nie występuje.

[1] Wzornik czcionek. Odlewnia Czcionek Przedsiębiorstwo Państwowe, Warszawa, ul. Rejtana 16. Złożono w Odlewni Czcionek, podpisano do druku 5.IX.1954, druk ukończono 15.X.1954 w Drukarni Naukowej St. Zakładów Gra. (ul. Śniadeckich 8) w nakładzie 2500 egz.

The verified specimens include:

Jeżyńskis foundry specimens (Warsaw)

- Type foundry, galvanoplastics, stereotype studio..., part 2, published after 1918;
  - Type specimens of the foundry, book 1-2, 1927-1930;
  - Scripts, lines, ornaments..., around 1934.
- no mention of Brygada Typeface

Kozianski Brothers Foundry (Warsaw–Cracow),

- Type and ornament specimens. Series 1, book 1-2, after 1922;
  - Catalogue of type, ornaments, and film, 1926;
  - Type foundry catalogue..., around 1929.
- no mention of Brygada Typeface

Warsaw Type Foundry of the Konat brothers,

- Warsaw Type Foundry, prices, after 1929;
  - Catalogue, around 1938.
- no mention of Brygada Typeface

Jan Idźkowski and Co. Type Foundry (Warsaw) and the Polish National Type Foundry (PNTF),

- coowned specimens of particular typefaces from 1909-1927;
  - Type specimens. Part 1, published after 1930, before 1939;
  - Type specimens, after 1931;
  - Type specimens. Class “B”, after 1935;
  - Type specimen, published in the PNTF, after 1954;
  - Product catalogue, published in the PNTF, after 1973;
- Brygada was found in the Type specimen from 1954^[1], in Section II entitled Various Types on page 79. This specimen, considered to be a result of inventory work, encloses a modest display of Brygada type – words “SZTUKA drukarska” (THE ART of printing) set in 10pt. in three instances: regular, bold and italic. In previous specimens, as well as in the one published in 1973, Brygada is not mentioned.

[1] Type Specimen. National Type Foundry, Warsaw, 16 Rejtana street. Set in the Type Foundry, signed for print on 05.09.1954. Prinrun completed 15.09.1954 in the City Graphic Academic Printshop (8 Śniadeckich street) in 2500 copies.

– w zachowanych dokumentach dotyczących odlewni Jana Idźkowskiego oraz Stanisława Jeżyńskiego;

W zasobach Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Drukarstwa Warszawskiego: w drukach zwartych i ulotnych z lat 1928–1939 w celu ustalenia, czy czcionka Brygada była w użyciu przed wojną, lub szerzej, przed rokiem 1954.

Badania dokumentów związanych z działalnością Adama Półtawskiego prowadził Martyn Kramek. Działania były próbą weryfikacji hipotezy przypisującej autorstwo kroju Adamowi Półtawskiemu – na podstawie jego biografii, publikacji autorskich, szczególnie dotyczących twórczości w zakresie projektowania krojów pisma, listów i innych dokumentów z archiwum prywatnego rodziny artysty, porównania charakteru Brygady z pracami artysty, w tym z krojami pisma jego autorstwa oraz z innymi krojami pisma o podobnym stylu.

W poszukiwaniu dodatkowych informacji podjęte zostały starania w kierunku rozpoznania losów i odnalezienia archiwum Ośrodka Pism Drukarских, które zbierało w okresie swojego działania w latach 1968–1979 materiały dotyczące

letters, and other documents from the private archive of the artists family, comparison of Brygada's character with other works of the artist, his typefaces and other typefaces of similar style.

The search for other sources of information was supported with attempts to discover the story and archive of the Center of the Printed Typefaces, which collected materials related to any aspect of type design and production in Poland during the years it operated in 1968-1979. It was annexed by the Mechanical Polygraphy Industry Company "Grafmasz" in Katowice, which announced bankruptcy in 1993 and was liquidated in 1997.

Examination of the matrices and their signatures

The subject of the examination were numbers visible in the lower part of matrices of Brygada. The stamped (punched) figures inform about the size of matrices. The shape of figures, as well as their size and similarities were compared between the matrices selected for the analysis. Matrices that were in the initial selection pool for the examination comprise 90% of the total collection residing in the Book Art Museum in Łódź. They were already documented and photographed – this set accounts for 986 sets of 87 type families. Cataloguing

wszelkich aspektów tworzenia krojów pisma w Polsce. Od 1979 roku znalazło się ono w Zakładach Mechanicznych Przemysłu Poligraficznego „Grafmasz” w Katowicach, które z kolei ogłosiły upadłość w 1993 roku i zostały zlikwidowane w 1997.

Badanie matryc i ich oznakowania

Przedmiotem badania były znaki cyfrowe znajdujące się na awersie matryc. Wytlóczone (wybite) liczby informują o stopniu pisma. Analizowano kształt cyfr oraz wielkość i podobieństwo na matrycach wybranych do porównania. Matryce, spośród których została dokonana selekcja określonych zestawów, stanowią ponad

90% matryc znajdujących się w Muzeum Książki Artystycznej. To matryce, które zostały do tej chwili spisane i sfotografowane – zbiór udokumentowany liczy 986 zestawów 87 krojów pisma. Skatalogowanie oznacza następującą identyfikację: krój pisma/odmiana/stopień pisma.

Oto alfabetyczna lista (wg nazw nadanych w odlewni) matryc krojów pism znajdujących się w zbiorach Muzeum Książki Artystycznej. W nawiasie podano liczbę zestawów (kompletów liter i in. znaków) w danym kroju pisma: (**Tab. 2 s. 47**)

was done as follows: name of the typeface/kind/size in points.

Here is the alphabetic list (according to the names given in the foundry) of the type matrices in the Book Art Museum collection. The number of sets (complete letters and other glyphs) for a type family is given in parenthesis: (**Tab. 2 p. 47**)

Matrices, created by engraving – same as Brygada, used for comparison of the signatures were selected from the collection of listed typefaces (emphasized in bold).

During the theoretical time of creation of Brygada (1928) assumed by researchers, there are identical signatures on matrices for Chaim (1928)¹², and later in Rex (1930)¹³, Antykwa Półtawskiego (1931)¹⁴, and Paneuropa (1931)¹⁵. The correlation

[12] The typeface is an original project by Jan Levitt, cast and patented in 1928 by the Idźkowski and Co. Type Foundry. Look at: A. Szydłowska, M. Misiak, *Paneuropa, Kometa, Hel. Sketches from the history of letter design in Poland*. Cracow 2015, p. 76-81.

[13] Designed in the Jan Idźkowski and Co. Foundry atelier. The typeface was first cast in 1931. Look at: A. Tomaszewski, *The Catalogue of the Type Foundry in Warsaw, "Litera"* 1974, nr 57-2, p. 93.

[14] Designed in 1928 by Adam Półtawski, based on the research of the author on the character of writing and the visual imaging of the Polish language. First cast in 1931. Look at: A. Tomaszewski, *The Lexicon of printed scripts*, Warsaw 1996, p. 31-32.

[15] Created in the Idźkowski and Co. Foundry an adaptation of Futura – typeface by Paul Renner. First cast in 1931. Look at: A. Tomaszewski, *The Catalogue...*, p. 93

Pomieszczenie dawnego archiwum matryc odlewniczych w Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi. Podczas pracy inwentaryzacyjnej wśród tych paczek Janusz Tryzno znalazł zestaw opisany „Brygada”.

The room of the former casting matrices archive in the Book Arts Museum in Łódź. It was where Janusz Tryzno found the set described as “Brygada” during the inventory work.

Alfabetyczna lista krojów:
Alphabetic typeface list:

Ahad Haam (2), Akademickie (14), Angelus (5), Arabskie (1), Aspazja (2), Atlantic (12), **Baccarat** (36), Bałtyk (4), Bez nazwy (4), Biletowe (4), Biskra (2), **Blok** (48), Bona (1), **Brygada** (9), **Chaim** (10), Columbia (17), **Cyklop** (17), Derby (2), Didot (19), Elite (5), Excelsior (26), Fraktura (7), Futura (3), Futurum (18), Garnitur (3), Gejsza (2), Gnom (6), Gopło (3), Gotyk (1), Graždanka (1), Greckie (5), **Grotesk** (9), Hebrajskie (2), Helios (24), Jakiel (1), **Jubileuszowe** (10), Kairo (1), Kaligraficzne (5), Kamienne (1), Kolonial (1), Kometa (9), **Konsul** (22), Korynna (18), Labor (2), Le Cochin (4), Lessing (25), Limba (1), Megalit (1), Marschal (24), Maszynowe (2), Mewa (5), Minerwa (8), Mirjam (2), **Modena** (41), Naudin (4), Narew (7), **Nicolas Cochin** (8), Nil (36), Noblesse (14), Nowa Meruba (1), Nuty (17), Nysa (31), **Paneuropa** (78), Pismo Liscia (1), **Półtawski** (48), Renesans (3), **Rex** (61), Rondo (3), Rosyjski (1), **Sejmowa** (33), Silesia (1), Słowiańskie (1), Stein (1), Stella (6), Suez (5), Szachy (1), Szkolne (3), Tel Aviv (2), Torpedo (6), **Toruńska** (31), Udina (2), Victoria (12), Walbaum (10), Wandin (1), Welisz (27), Wenceslas (1), Weneda (6), Weona (4), **Wisła** (7), Znaki i Obwódki (6),

Ze zbioru matryc wymienionych krojów do porównań zostały wybrane matryce czcionek (w spisie wyróżnione pismem pogrubionym), które wykonane były metodą metodą grawerowania – czyli taką jak matryce Brygady.

W zakładanym przez badaczy hipotetycznym czasie powstania Brygady (w roku 1928) znajdujemy przykłady identycznych oznaczeń na matrycach kroju Chaim (1928)¹², a potem powtarzające się w kolejnych latach: Rex (1930)¹³, Antykwa Półtawskiego (1931)¹⁴ i Paneuropa (1931)¹⁵. Zbieżność ta wskazuje na wzmożoną aktywność zakładu w kierunku prowadzenia nowych pism, z których trzy są zaprojektowane w odlewni. (Z tego samego czasu jest też oryginalny Cyklop i adaptowana Wisła). Nowy oryginalny krój nie byłby w tym czasie przedsięwzięciem wyjątkowym. Można więc

[12] Pismo jest oryginalnym projektem Jana Levitta, odlanym i opatentowanym w 1928 r. przez firmę Jan Idźkowski i S-ka. Zob. też: A. Szydłowska, M. Misiak, *Paneuropa, Kometa, Hel. Szkice z historii projektowania liter w Polsce*, Kraków 2015, s. 76–81.

[13] Zaprojektowany w atelier odlewni Jan Idźkowski i S-ka. Czcionki tego kroju pisma po raz pierwszy odlano w 1931 r. Zob. też: A. Tomaszewski, *Katalog warszawskiej Odlewni Czcionek*, „Litera” 1974, nr 57–2, s. 93.

[14] Zaprojektowana w 1928 r. przez Adama Półtawskiego w oparciu o badania autora nad charakterem pisowni i graficznego wyglądu zapisu języka polskiego. Pierwszy odlew w 1931 r. Zob. też: A. Tomaszewski, *Leksykon pism drukarskich*, Warszawa 1996, s. 31–32.

[15] Powstała w odlewni Jan Idźkowski i S-ka i jest przerobioną Futurą – krojem Paula Rennera. Pierwszy odlew w 1931 r. Zob. też: A. Tomaszewski, *Katalog...*, s. 93.

suggests an increased activity of the Idźkowski’s foundry in order to introduce new typefaces, three of which were originally designed within the company. (Cyklop and adopted Wisła typefaces come from the same period). A new and original typeface would not be a surprising undertaking in such circumstances. It is safe to assume that Idźkowski and Co. was in fact the original foundry that created Brygada.

Comparison of Brygada with similar typefaces from Idźkowski and Co., as well as with others.

The comparison was done by:

Mateusz Machalski – the analysis of Brygada and Antykwa Półtawskiego, which he described as a stylized roman typeface with boldened ends of stems. It has a slightly slanted optical axis and particular cuts in letters m, n, h. The typeface is a completely original design and has characteristic letters g, w, y. The comparison of the skeletons of both projects shows multiple similarities between them, which can imply that Adam Półtawski was in fact the designer of both projects.

Przemysław Hoffer – the analysis of Brygada and Modena¹⁶. Although

[16] Polish adaptation of Ratio Latein typeface by Friedrich Kleukens. Look at: A. Tomaszewski, *The Lexicon...*, p. 151.

założyć, że odlewnia Idźkowski i S-ka była miejscem powstania Brygady.

Porównanie Brygady z innymi podobnymi krojami firmy Idźkowski i S-ka

Zadań związanych z porównaniem krojów pism podjęli się:

Mateusz Machalski – w zakresie zestawienia Brygady z Antykwa Półtawskiego, która według niego jest stylizowaną antyką z rozkłoszowaniami na końcach stemów. Ma lekko pochyloną oś oraz charakterystyczne podcięcia w literach m, n, h. Krój został stworzony od podstaw i ma charakterystyczne litery takie jak g, w, y. Porównanie grafemów znaków pozwala stwierdzić pokrewieństwo projektów, co może być jednym z argumentów potwierdzających tezę, że twórcą Brygady był Adam Półtawski.

Przemysław Hoffer – w zakresie zestawienia Brygady z Modeną¹⁶. Choć antykwa ta ma kilka podobnych cech projektowych w porównaniu do szkieletu liter Brygady (np. górne zakończenie litery t oraz kontrast pomiędzy cienkimi a grubymi elementami liter), to porównanie projektów pozwala wykluczyć adaptację i zweryfikować oryginalność Brygady.

[16] Polska adaptacja antyki Ratio Latein zaprojektowanej przez Friedricha Kleukensa. Zob. też: A. Tomaszewski, *Leksykon...*, s. 151.

the typefaces have some similarities with Brygada (for instance upper part of letter t and the contrast between thin and thick parts of letters), the comparison allows to exclude possible connections and verifies the originality of Brygada.

Borys Kosmynka – the analysis of Brygada and Candida¹⁷. Candida seems to have many similar traits to Brygada – construction of some letters (a, f), the contrast proportion between thick and thin elements, and the construction of the serifs. Closer analysis allows to eliminate the possibility that Brygada was designed based on Candida typeface.

The conclusion of the origin research

Wide archival search did not clear the doubts about the origin of Brygada typeface family. However, lack of precise information can be treated as a research result. The information gained in the process combined with the entry knowledge allow a cautious, conditional conclusion, valid until other sources are revealed.

The lack of mention in the professional press publications is quite

[17] Roman typeface designed by Jacob Erbar for the Ludwig & Mayer foundry. The Polish adaptation under the name of Wisła was produced with linotype matrices by the Grafmasz company in Katowice. Look at: A. Tomaszewski, *The Lexicon...*, p. 57–58

Borys Kosmynka – w zakresie zestawienia Brygady z Candidą¹⁷. Candida wydaje się mieć wiele podobnych cech projektowych do Brygady – budowa niektórych liter (np. a, f), proporcje kontrastu grubych i cien-

characteristic. It is particularly striking in the context of a heated discussion on the so called “national typeface” among the printers’ and designers’ community. Brygada is an original typeface and one designed

[...] nie ulega najmniejszej wątpliwości, że krój skierowano na ścieżkę produkcyjną. Świadczą o tym pracochłennie wygrawerowane i wyjustowane (zwymiarowane) matryce.

kich elementów, jak również budowa szeryfów. Porównanie projektów pozwala jednak wykluczyć adaptowanie Brygady na podstawie Candidy.

Wnioski z badań proveniencyjnych
Zakrojone na szeroką skalę poszukiwania archiwalne nie rozwiązywały jednoznacznie wątpliwości związanych z powstaniem kroju czcionek Brygada. Brak konkretnych zapisów należy jednak traktować jako

in collaboration with the largest type foundry in Poland.

The Idźkowski and Co. Foundry undoubtedly had experience in promoting a new product, but such action did not take place for Brygada. As it can be clearly seen the typeface is neither mentioned in press, nor among the community of printers and designers. It is not visible in any published sources. What could have been the reason behind it? It is unsafe to assume, that the foundry having prepared the matrices had no intention in at least regaining the investment.

[17] Antykwa zaprojektowana przez Jacoba Erbara dla odlewni Ludwig & Mayer. Polską adaptację pod nazwą Wisła produkowały na matrycach linotypowych zakłady Grafmasz w Katowicach. Zob. też: A. Tomaszewski, *Leksykon...*, s. 57–58.

informację badawczą. Uzyskane informacje w połączeniu z wiedzą wyjściową pozwalają na ostrożne wnioski, choć są one warunkowe, przynajmniej do czasu odkrycia innych źródeł wiadomości na ten temat.

Charakterystyczny jest brak jakichkolwiek informacji o czcionce w prasie fachowej. Brak wzmianki o jej istnieniu. W środowisku grafików i drukarzy, w czasie gdy trwała ożywiona dyskusja o tzw. „narodowej czcionce”, jest to szczególnie uderzające. Brygada jest krojem oryginalnym, w dodatku opracowanym we współpracy z największą polską odlewnią czcionek.

Firma Idźkowski i S-ka z pewnością miała doświadczenie w promowaniu nowego produktu, ale podobne działania nie miały miejsca. Jak wyraźnie widać ze źródeł drukarskich, o nowym kroju milczy zarówno prasa, jak i środowisko projektantów i drukarzy. Kroju nie widać w żadnych drukach. Co mogło być tego przyczyną? Trudno przyjąć, aby fabryka czcionek mająca gotowe matryce nie miała zamiaru przynajmniej odzyskać zainwestowanych funduszy.

Niezależnie jednak od ustaleń nie ulega najmniejszej wątpliwości, że krój skierowano na ścieżkę produkcyjną. Świadczą o tym pracochłennie

Regardless for this question, the typeface was put on a production line. There is a complete set of carefully engraved and justified (measured) matrices. It is difficult to assume, that the leadership of the foundry decided to produce Brygada without of professional knowledge. Creation of the matrices involved substantial financial investment, so without considering the motives of this decision, it had to be well thought through.

Regarding the authorship of the typeface – there are some similarities with Półtawski’s Antykwa, the work of the designer on the national typeface creation, and his connection with Idźkowski and Co. foundry – it all might point towards his involvement in the undertaking. However, the examination of the documentation about the activity of Adam Półtawski provided no information on his work on Brygada.

During the interwar period, particularly the first decade, there was a search for “polishhood”, carried by the wave of freshly regained independence. The producers of typefaces, printers, and typographers were not left out of the nationwide euphoria and new typefaces were made (Militari, Antykwa Jeżyńskiego, Antykwa Półtawskiego, ornaments referring to ethnographic patterns by Gardowski etc.). Two Warsaw based type foundries were

wygrawerowane i wyjustowane (zwy-
miarowane) matryce. Trudno przyjąć,
że kierownictwo odlewni stanowiły
osoby, które decyzję o zaniechaniu pro-
dukcji podjęły z powodu braku wiedzy
fachowej. Wykonanie matryc łączyło
się z dużymi kosztami, więc pomijając
motywy leżące u podstaw tej decyzji,
musiała być ona dobrze przemyślana.

Jeśli chodzi o autorstwo kroju to pewne
podobieństwo z Antyką Półtawskiego,
prace grafika nad stworzeniem na-
rodowej czcionki oraz jego związki
z gisernią Idźkowski i S-ka mogą
wskazywać na udział artysty w tym
przedsięwzięciu. Badanie dokumentów
związanych z działalnością Adama
Półtawskiego nie przyniosło jednak
informacji o jego pracy nad Brygadą.

W dwudziestolecie międzywojennym,
a szczególnie w pierwszej dekadzie,
w różnych dziedzinach kultury na
fali niepodległościowego entuzjazmu
poszukiwano „polskości”. Producentów
czcionek, drukarzy i typografów nie
ominęła narodowa euforia i powstawały
nowe kroje pisma (Militari, Antykw
Jeżyńskiego, Antykw Półtawskiego,
nawiązujące do etnograficznych
wzorów ornamenty typograficzne
Gardowskiego itp.). Dwie warszaw-
skie gisernie czcionek wręcz ścigały
się w tej konkurencji. Krój Brygada
jako artefakt najbardziej odpowiada
„legendzie” przekazanej Januszowi

even trying to outrun eachother in this
project. Brygada typeface fits the most
the “legend” told to Janusz Tryzno
by Jerzy Fuks in 1996, according
to which the company held a set
of matrices created as a commem-
oration of the 10-year anniversa-
ry of the regaining independence
of Poland. We have no knowledge
of how Fuks acquired the information
or when he learnt about it. Critical
analysis allows to dismember
the story into two parts. The first
one – underlining the fact of creation
of the typeface for the anniversary,
the second one – informing about
the date of creation in 1928. The verbal
transmission of the information sug-
gests caution when it comes to dating,
especially if we have to deal with
reoccurring events (anniversaries
by definition happen every year,
sometimes they are round ones such
as 10, 20 etc.). Even if the date given
by Fuks (1928) was questioned, there
is every reason to simply assume
that Brygada had an anniversary
character. Especially the name
directly suggests the reference
to the I Brigade of the Piłsudski’s
Legions. It is a fact that since
1926 the official national prop-
aganda laid more emphasis on
the role of Piłsudski’s Legions
in the act of regaining the inde-
pendence and it is supported by
the general cult of Józef Piłsudski.

Proces odlewania (poniżej) wykorzystuje maszynę Monotype
Display Caster. Matryce Brygady należą do innej technologii,
nie można więc ich było z początku wykorzystać. Jednak
zastosowanie specjalnej przystawki pozwoliło finalnie odlać
czcionki Brygady.

Casting process (below) uses a Monotype Display Caster ma-
chine. The matrices for Brygada are of a different technology
so it was not possible to use them at first. However, applying
a special apparatus allowed to cast Brygada type in the end.

Pozostaje jednak otwarte pytanie dlaczego Brygada na ponad 70 lat wylądowała zapomniana w magazynie.

Przywrócenie Brygady do życia

Równocześnie z trwającymi badaniami proveniencyjnymi w łódzkim Muzeum Książki Artystycznej Janusz Paweł Tryzno rozpoczął prace nad rewitalizacją kroju Brygada w postaci tradycyjnych czcionek odlanych z zachowanych matryc. Z drugiej strony zespół grafików – Mateusz Machalski, Borys Kosmyńka, Przemysław Hoffer – przystąpił do zaprojektowania

i zaprogramowania rodziny fontów komputerowych Brygady.

Próbne metalowe czcionki zostały wykonane na odlewarce Supra angielskiej firmy Monotype Corp. Było to możliwe dzięki sprowadzeniu z Kanady części aparatu odlewniczego pozwalającej łączyć pismo z matryc, które nie były przeznaczone dla odlewarek Supra. Trwają prace nad udoskonaleniem techniki odlewania z tym dodanym elementem, zmierzające do osiągnięcia precyzji wymiarów słupka czcionki, wyrównania linii pisma oraz regulacji światła międzyliterowych.

W kilku krajach europejskich, np. w Anglii, Niemczech, Francji, Szwajcarii czy we Włoszech przeniesiony do współczesności dorobek typograficzny odlewni czcionek, producentów matryc lino- i monotypowych oraz fotomatryc liczy po kilkaset krojów pism udostępnianych w postaci fontów komputerowych. W Polsce, porzucając stare technologie składania tekstów, początkowo nie myślano o tym i do dzisiaj uratowano od zapomnienia zaledwie kilka¹⁸.

W zespole przygotowującym komputerowe fonty Brygady wiodącą rolę odegrał Mateusz Machalski, który

[18] Zob. też: A. Tomaszewski, *Historyczne kroje pism drukarskich a fonty komputerowe*, „Roczniki Biblioteczne” 2002, s. 255–266.

However, the question of why Brygada remained in storage for more than 70 years remains unanswered.

Bringing Brygada back to life

Parallel to the origin research Janusz Tryzno began the work on revitalizing Brygada typeface in the form of traditional metal types cast from the original matrices. At the same time a team of designers – Mateusz Machalski, Borys Kosmynka, Przemysław Hoffer – started the design and programming process to create a font family Brygada.

Test types were made using Monotype Corp's Supra caster. It was only possible thanks to an adapting apparatus imported from Canada that allowed to cast type with use of matrices that are not meant to be used with Monotypes technology. Perfecting of this process (adjusting the body dimensions, aligning the baseline and regulating the side bearings) is still ongoing.

The national typographic body of work from type foundries and companies producing matrices for mono- and linotype as well as phototypesetting adapted in digital form can reach hundreds of examples in such European countries as England, Germany, Greece, Switzerland, or Italy. When the analogue technology was being withdrawn from use it was never part of the process, and up

zebrał pakiet doświadczeń, dygitalizując i rozszerzając zaprojektowany przez Andrzeja Heidricha krój Bona¹⁹. W pracach nad Brygadą graficy nie dysponowali projektami rysunkowymi, jak miało to miejsce w przypadku Bony. Ich wzorcem były mosiężne oczka matryc odlewniczych, o głębokim reliefie i przygotowane różnie dla różnych stopni pisma. W pierwszej fazie prac wykonano więc dokładne fotografie mikroskopowe wnętrza matryc i przygotowano setki odbitek całego repertuaru znaków pochodzących z przedwojennej grawerni.

until today only a handful of designs was saved from being forgotten¹⁸.

Mateusz Machalski, who played the leading role in the digital design team, gathered significant experience while working on Bona Nova project – digitalization and expansion of Bona typeface designed by Andrzej Heidrich¹⁹. In case of Brygada typeface there were no original drawings available, as they were during Bona revival. For this project the source of glyph shapes was found in metal matrices engraved for different sizes

Fonty w formacie OpenType mają nieporównywalnie szerszy repertuar znaków niż komplety ołowianych czcionek...

Nastąpiło żmudne, trwające kilka miesięcy rysowanie obwiedni liter i innych znaków pisma w programie FontLab Studio i innych programach graficznych. Dodać należy, że Przemysław Hoffer, Borys Kosmynka i Mateusz Machalski mieli trudne zadanie odszukania prymarnych kształtów znaków, ponieważ

of script. The first phase of the revival project included detail photography of the matrices and hundreds of prints of the full range of letters originating in the pre-war foundry.

At this stage a laborious, few-months long process of tracing the letters

[18] Look at: A. Tomaszewski, *Historical printed script typefaces and computer fonts*, „Library Yearly” 2002, p. 255–266.

[19] M. Machalski, *Bona Nova – Nulle dies sine linea*. „Acta Poligraphica” 2017, nr. 10, s. 9–22

[19] M. Machalski, *Bona Nova – Nulle dies sine linea*. „Acta Poligraphica” 2017, nr. 10, p. 9–22

technologia wyrobu czcionek wymaga różnicowania grubości kresek budujących litery, manipulacji światłami wewnętrznymi liter oraz międzyliterowymi w zależności od wielkości czcionki (stopnia pisma). Tego rodzaju zmiany walorów optycznych są niezbędne podczas procesu odlewania i późniejszego drukowania techniką typograficzną (drukowania wypukłego). W grafice i warsztatowych procedurach sporządzania fontów obowiązują inne wymagania.

Krok po kroku powstawała rodzina kroju pod nazwą Brygada 1918. Oryginalny krój miał trzy odmiany. W Brygadzie 1918 zaprojektowano odmian sześć (trzy proste i trzy pochyłe), nadając im anglojęzyczne nazwy: Regular, Italic, SemiBold, SemiBold Italic, Bold oraz Bold Italic.

Fonty w formacie OpenType mają nieporównywalnie szerszy repertuar znaków niż komplety ołowianych czcionek przeznaczone do standardowych kaszt zecerskich. W każdej z trzech odmian metalowej Brygady było około 120 matryc. Struktura fontów oparta na Unicode pozwala na wprowadzenie liter różnych alfabetów innych niż łaciński, oraz znaków niealfabetycznych w wielkim wyborze. Dlatego też projektanci fontu uzupełnili pierwotny komplet o litery akcentowe (ze znakami

and other characters in FontLab Studio and other software begun. It is worth mentioning that Przemysław Hoffer, Borys Kosmynka, and Mateusz Machalski had a tough task to find the primal shapes of characters as the technology of typeface production requires differentiation of strokes that construct the letters and manipulation of the inner and outer lights of letters in different sizes of script. This kind of changes in optical sizes are necessary for preparation of designs for casting and further letterpress printing. In digital font design there are other rules that the designers abide.

Step by step a type family under the name of Brygada 1918 was coming to life. The original typeface had three versions. Brygada 1918 has six instances (three upright and three italics), that have English names: Regular, Italic, SemiBold, SemiBold Italic, Bold, and Bold Italic.

The typefaces in OpenType format have incomparably more vast repertoire of characters than the led type sets meant for classical letter cases. In each metal version of Brygada there are around 120 matrices. The Unicode structure allows to introduce letters other than the basic Latin script, as well as wide range of nonalphabetic characters. Because of that the designers expanded the original character

diakrytycznymi) dla języków zapisywanych alfabetem łacińskim oraz semiogramami używanymi wspólnie, np. @, #, ©, ®, € itp. Oprócz tego dodano kapitaliki, indeksy dolne i górne, dodatkowe warianty cyfr (nautyczne oraz odpowiadające im tabelaryczne), ułamki, wybrane znaki matematyczne, nutowe, a także ornamenty. Repertuar znaków komputerowej Brygady osiągnął liczbę ponad 600 glików w każdej z sześciu odmian kroju.

Rodzina fontów Brygada 1918 jest przeznaczona do użytku publicznego, powszechnie dostępna, m.in. na stronach internetowych: [http://www.prezydent.pl/\[20\]](http://www.prezydent.pl/[20]) oraz <https://niepodlegla.gov.pl/>. Krój ma też własne hasło w Wikipedii, z którego również można go pobrać (https://pl.wikipedia.org/wiki/Brygada_1918).

Andrzej Tomaszewski

range with letter accents (including the diacritics) for languages that operate in Latin script, as well as semiographs used nowadays such as: @, #, ©, ®, € etc. Other than that Brygada was expanded with small caps, numerators and denominators, variety of figures (old style and matching tabular versions), fractions, selected mathematical and musical note characters, and a set of ornaments. Full range of glyphs in Brygada 1918 exceeded more than 600 characters in each version.

The Brygada 1918 type family is meant for public use and is available on the websites: <http://www.prezydent.pl/> and <https://niepodlegla.gov.pl/>. The typeface has its entry in Wikipedia, where it can also be downloaded (https://pl.wikipedia.org/wiki/Brygada_1918).

Andrzej Tomaszewski

[20] Prezydent RP Andrzej Duda 29 maja 2018 r. dokonał inauguracji internetowego dostępu do fontów Brygady w domenie publicznej podczas uroczystej prezentacji kroju przygotowanej przez Muzeum Książki Artystycznej i zespół projektantów fontów.

[20] President of the Republic of Poland Andrzej Duda officially released the Brygada font for internet access in public domain during the official presentation of the typeface prepared by the Book Art Museum and the designers team on the 29th of May 2018.

Bibliografia

1. [Ginter T.], *Raport 19.10.2017* [praca niepublikowana; dotyczy kwerendy archiwalno-bibliotecznej], Warszawa 2017.
2. [Ginter T.], *Założenia badawcze* [praca niepublikowana], Warszawa–Łódź 2017.
3. Lewandowski S., *Poligrafia warszawska 1870–1914*, Warszawa 1982.
4. Machalski M., *Bona Nova – Nulle dies sine linea*, „Acta Poligraphica” 2017, nr 10, s. 9–22.
5. Rogala J., *Odlewnie czcionek w Warszawie (1772–1939)*, „Biuletyn Poligraficzny” 1975, nr 3, s. 33–52.
6. *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1972.
7. Sowiński J., *Adam Półtawski. Typograf artysta*, Wrocław 1988.
8. *Sto lat w służbie drukarskiej czcionki*, Warszawa 1972.
9. Szydłowska A., Misiak M., *Paneuropa, Kometa, Hel. Szkice z historii projektowania liter w Polsce*, Kraków 2015.
10. Tomaszewski A., *Giserzy czcionek w Polsce*. Warszawa 2009.
11. Tomaszewski A., *Historyczne kroje pism drukarskich a fonty komputerowe*. „Roczniki Biblioteczne” 2002, s. 255–266.
12. Tomaszewski A., *Katalog warszawskiej Odlewni Czcionek*. „Litera” 1974, nr 57–2, s. 88–98.
13. Tomaszewski A., *Leksykon pism drukarskich*, Warszawa 1996.
14. Tomaszewski A., *Materiały do bibliografii i wzorników pism drukarzy i odlewaczy czcionek w Polsce*, [w:] *Inwentarium wiedzy o poligrafii, t.2, Pismo drukarskie*, Wrocław 1989, s. 30–38.
15. [Tryzno J.], *Badanie oznakowania matryc Brygady*, [praca niepublikowana], Łódź 2017.
16. [Tryzno J.], *Harmonogram ekspertyzy kroju pisma Brygada* [praca niepublikowana], Łódź 2017.
17. [Tryzno J. i in.], *Raport z badania proveniencji kroju pisma Brygada* [praca niepublikowana], Łódź 2017.
18. Wojewódzki M., *W tajnych drukarniach Warszawy 1939–1945*, Warszawa 1978.
19. *Wzornik czcionek. Odlewnia Czcionek Przedsiębiorstwo Państwowe*, Warszawa 1954.

Bibliography

1. [Ginter T.], *Raport 19.10.2017* [praca niepublikowana; dotyczy kwerendy archiwalno-bibliotecznej], Warszawa 2017.
2. [Ginter T.], *Założenia badawcze* [praca niepublikowana], Warszawa–Łódź 2017.
3. Lewandowski S., *Poligrafia warszawska 1870–1914*, Warszawa 1982.
4. Machalski M., *Bona Nova – Nulle dies sine linea*, „Acta Poligraphica” 2017, nr 10, s. 9–22.
5. Rogala J., *Odlewnie czcionek w Warszawie (1772–1939)*, „Biuletyn Poligraficzny” 1975, nr 3, s. 33–52.
6. *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1972.
7. Sowiński J., *Adam Półtawski. Typograf artysta*, Wrocław 1988.
8. *Sto lat w służbie drukarskiej czcionki*, Warszawa 1972.
9. Szydłowska A., Misiak M., *Paneuropa, Kometa, Hel. Szkice z historii projektowania liter w Polsce*, Kraków 2015.
10. Tomaszewski A., *Giserzy czcionek w Polsce*. Warszawa 2009.
11. Tomaszewski A., *Historyczne kroje pism drukarskich a fonty komputerowe*. „Roczniki Biblioteczne” 2002, s. 255–266.
12. Tomaszewski A., *Katalog warszawskiej Odlewni Czcionek*. „Litera” 1974, nr 57–2, s. 88–98.
13. Tomaszewski A., *Leksykon pism drukarskich*, Warszawa 1996.
14. Tomaszewski A., *Materiały do bibliografii wzorników pism drukarzy i odlewaczy czcionek w Polsce*, [w:] *Inwentarium wiedzy o poligrafii, t.2, Pismo drukarskie*, Wrocław 1989, s. 30–38.
15. [Tryzno J.], *Badanie oznakowania matryc Brygady*, [praca niepublikowana], Łódź 2017.
16. [Tryzno J.], *Harmonogram ekspertyzy kroju pisma Brygada* [praca niepublikowana], Łódź 2017.
17. [Tryzno J. i in.], *Raport z badania proveniencji kroju pisma Brygada* [praca niepublikowana], Łódź 2017.
18. Wojewódzki M., *W tajnych drukarniach Warszawy 1939–1945*, Warszawa 1978.
19. *Wzornik czcionek. Odlewnia Czcionek Przedsiębiorstwo Państwowe*, Warszawa 1954.

WARSZAWA

BRYGADA 1918

Wzornik kroju pisma Type Specimen

Biały Lis
GIERZ

ROZKŁAD DŁUGOŚCI

Odbitki sporządzone na celofanie,
powinny mieć takie rozmiary
Do sporządzania celofanów
NADAJE SIĘ MASZYNA PLA
Odbitki celofanowe są
POSYPYWANE PROSZ
Proszek usuwa się z
CELOFANU WATĄ IZ

MONITOR POLSKI

Ορędzie Rady Regencyjnej do Narodu Polskiego

Wielka godzina, na którą cały naród polski czekał z upragnieniem, już wybija. Zbliża się pokój a wraz z nim ziszczenie nigdy nieprzedawnionych dążeń narodu polskiego do zupełnej niepodległości. W tej godzinie wola narodu polskiego jest jasna, stanowcza i jednomyślna. Odczuwając tę wolę i na niej opierając to wezwanie, stajemy na podstawie ogólnych zasad pokojowych, głoszonych przez prezydenta Stanów Zjednoczonych, a obecnie przyjętych przez świat cały, jako podstawa do urządzenia nowego współżycia narodów. W stosunku do Polski zasady te prowadzą do utworzenia niepodległego państwa, obejmującego wszystkie ziemie polskie, z dostępem do morza, z polityczną i gospodarczą niezawisłością, jako też z terytorjalną nienaruszalnością, co przez traktaty międzynarodowe zagwarantowanem będzie. Aby ten program ziszczyć, musi naród polski stanąć jako mąż jeden i wyżyć wszystkie siły, by jego wola...

Национальный праздник независимости Польши (польск. Narodowe Święto niepodległości) — польский национальный праздник, отмечаемый 11 ноября в память обретения независимости Польским царством (1815—1918) в 1918 году, после 123 лет, прошедших с момента третьего раздела Речи Посполитой (1795 год). Праздник был установлен законом от 23 апреля 1937 года, отменён законом Крайовой Рады Народовой от 22 июля 1945 года, был восстановлен в период системной трансформации в Польше в 1989 году. День независимости — общегосударственный выходной день, который сопровождается поднятием флагов, выступлением президента страны, военным парадом в центре Варшавы. Во время Эпохи Просвещения стали процветать идеи о Естественном праве. На основе этих идей были созданы и приняты Билль о правах в Великобритании, Билль о правах в США и Декларация прав человека и гражданина во Франции. Вторая мировая война явно продемонстрировала необходимость всеобщего договора о правах человека. В 1941 году Франклин Рузвельт в своём обращении «О положении страны» призвал поддержать...

Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι μια διακήρυξη που υιοθετήθηκε από την απόφαση 217 Α (III) της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948 (Α/RES/217, 10 Δεκεμβρίου 1948), περιγράφοντας την άποψή τους για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Το προσχέδιο γράφτηκε από τον Τζων Πήτερς Χάμφρεϊ από τον Καναδά, με τη βοήθεια της Ελέανor Ρούσβελτ από τις ΗΠΑ, του Ρενέ Κασίν από τη Γαλλία, του Π. Σ. Τσάνγκ από την Κίνα και άλλων. Παρ' όλο που δεν είναι νομικά δεσμευτικό έγγραφο, έγινε η βάση για δύο νομικές συνθήκες, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Συνεχίζει να αναφέρεται από ακαδημαϊκούς, νομικούς και συνταγματικά δικαστήρια. Υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ διεθνών δικηγόρων για το ποια σημεία... της αντιπροσωπεύουν διεθνές εθνικό δίκαιο. Οι απόψεις κυμαίνονται μεταξύ μερικών άρθρων και ολόκληρης της διακήρυξης. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι μια διακήρυξη που υιοθετήθηκε από την απόφαση 217 Α (III) της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948 (Α/RES/217, 10..

BRYGADA 1918
 Кириллица & Ελληνικά
Przedwojenny Sznyt
 АѢЃМ РЎЉТĂŰŦSKI

Trzecia Sesja **Ogólnego Zgromadzenia ONZ**, obradująca w Paryżu, uchwaliła 10 grudnia 1948 roku jednomyślnie *Powszechną Deklarację Praw Człowieka*. Ten dokument onz stanowi niewątpliwie jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć onz. Przetłumaczona na większość języków świata *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* [...].

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ШРИФТ
 07.10.1918 *czy* 11.11.1918

Национальный праздник независимости Польши (польск. Narodowe Święto niepodległości) — польский национальный праздник, отмечаемый 11 ноября в память обретения независимости Польским царством (1815—1918) в 1918 году, после 123 лет, прошедших с момента третьего раздела Речи Посполитой (1795 год).

Διεθνής γραμματοσειρά

A B C D E F G H I J K L M

N O P Q R S T U V W X Y Z

a b c d e f g h i j k l m

n o p q r s t u v w x y z

A B C D E F G H I J K L M

N O P Q R S T U V W X Y Z

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

The International Phonetic Alphabet (IPA) is an alphabetic system of phonetic notation based primarily on the Latin alphabet. It was devised by the International Phonetic Association in the late 19th century as a standardized representation of the sounds of spoken language.

Ժջյիտ'ելիհաւյճ

ნერძდ'ლეგვაჯტჯ

wstrząs ['fstɕɔw̃s]

B G Ġ H I L N Œ R Ъ Y α ϐ ϑ æ b ꝛ Ⓞ w ᵇ ç € χ

c ð d đ q dz dz ε 3 6 3 9 j ə æ 3 fŋ ƒ ɣ ɢ

? ? ? ? g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z

w n r n h o o e f b p q t r r j l f l s s

t̥ tʃ f t̪ t̩ ts ɰ u v ʌ m ʎ z̤ z̥ z̧ ≠ ||| ! h j l n w β θ

Regular, 16 pt Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak możnaby podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rozpowszechnionej obecnie tak szeroko mistycznej teorii o reinkarna-

Regular, 12 pt Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak możnaby podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rozpowszechnionej obecnie tak szeroko mistycznej teorii o reinkarnacji sądzę, że człowiek istotnie rodzić się często na tym padole płaczu musi, nie wstydząc się swego „wczoraj” by żyć, pracując w dniu...

Regular, 9 pt Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak możnaby podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rozpowszechnionej obecnie tak szeroko mistycznej teorii o reinkarnacji sądzę, że człowiek istotnie rodzić się często na tym padole płaczu musi, nie wstydząc się swego „wczoraj” by żyć, pracując w dniu dzisiejszym, by się jego znowu nie wstydzić jutro. Gdy w ten sposób myślę o dzisiejszej dobie polskiej, zawsze ze smutkiem konstatuuję, że reinkarnacja musi być bardzo a bardzo stosowana do Polaków, gdyż poważna część tego narodu jest ludźmi bez wczoraj. Wygląda mi często, że

to bez „wczoraj” tyczy się u Polaków nie tylko historycznego „wczoraj”, Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak możnaby podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rozpowszechnionej obecnie tak szeroko mistycznej teorii o reinkarnacji sądzę, że człowiek istotnie rodzi się często na tym padole płaczu musi, nie wstydząc się swego „wczoraj” by żyć, pracując w dniu dzisiejszym, by się jego znowu nie wstydzić jutro. Gdy w ten sposób myślę o dzisiejszej dobie polskiej, zawsze ze smutkiem konstatuje, że reinkarnacja musi być bardzo a bardzo stosowana do Polaków, gdyż poważna część tego...

Regular, 6 pt Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak można by podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rzpowszechnieję obecne tak szeroko mistycznej teorii o reinkarnacji sądzę, że człowiek istotnie rodzić się często na tym padole płaczu musi, nie wstydząc się swego „wczoraj” by żyć, pracując w dniu dzisiejszym, by się tego znouu nie wstydzić jutro. Gdy w ten sposób myślę o dzisiejszej dobie polskiej, zawsze ze smutkiem konstatuję, że reinkarnacja musi być bardzo a bardzo stosowana do Polaków, gdyż poważna część tego narodu jest ludźmi bez wczoraj. Wygląda

mi często, że to bez „wczoraj” dotyczy się u Polaków nie tylko historycznego „wczoraj”, mierzonego dłuższymi okresami, lecz nawet najliteralniejszego „wczoraj”, odmierzonego najwyżej tygodniem. A miesiącem mierzyć ludzi wydaje mi się niemożliwym, gdy miesiąc jest już tak ciężkim okresem, że efemeryda duszy polskiego przeciętnego człowieka staje się tak, jak ta „kobieta święta”, co „nic nie pamięta”. Nie pamięta i basta! Biedna Polska! nowoczesny polak reinkarnować się będzie! Boję się twórczości, myśląc, że P. O. W. pozbawiona będzie reinkarnacji, za brak pamięci o swem „wczoraj”. Nie chce się bowiem jego wsty-

dzielić Nie chce i basta! Cieszę się z tego bardzo, lecz powtarzam boję się, że przyczynić się to może do znacznego osłabienia Polski, gdy na nią spadnie deszcz reinkarnacyjny nowoczesnych bez „wczoraj” Polaków, a zabraknie reinkarnacji Polaków z „wczoraj”. Zdaje się jednak, że Bóg Polskę kocha i jest sprawiedliwy. Bo znowu cała Polska stara się, by P. O. W. i jej ludzie byli ludźmi bez jutra. Mają „wczoraj”, wcale ładne i tego nie wstydzą się wcale, mają Ludzie bez „wczoraj”, ludzie bez „dzisiaj” i ludzie bez „jutra” – tak można by podzielić gatunek ludzi na świecie. I nieraz, gdy myślę o rozpowszechnionej obecnie tak szeroko...

PROJEKT DIGITALIZACJI kroju pisma Brygada 1918 zyskuje szczególny kontekst ze względu na obchody 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Przeprowadzone badania proveniencji kroju wskazują, że Brygada powstała około 1928 roku w ODLEWNI IDŹKOWSKI I S-KA, a jej stworzenie związane było z obchodami 10-lecia Niepodległości Polski. Nie został jednak ustalony autor projektu. Analiza porównawcza kroju Brygada do Antykwy Półtawskiego pozwoliła ustalić podobieństwo krojów w ich konstrukcji oraz przypuszczać, że autorem obydwu projektów mógł być ADAM PÓŁTAWSKI. Wysłunięte zostało podejrzenie, że projekt Brygady mógł być szkicem do Antykwy Półtawskiego. Warto podkreślić doniosłość przedsięwzięcia ze względu...

Αυτό το λήμμα αφορά την ημέρα εορτασμού της γλώσσας (Limba noastră) της Μολδαβίας. Για τον εθνικό ύμνο της χώρας, δείτε: Λίμπα Νοάστρα. Η Εθνική Ημέρα Γλώσσας ή Λίμπα νοάστρα (ρουμανικά: Limba noastră - προφέρεται limba no'astrə) που σημαίνει Η γλώσσα μας, είναι επίσημη αργία στη Μολδαβία και εορτάζεται στις 31 Αυγούστου.¹² Wikipedia

Rag » Rag

Regular & Italic 96pt

Rag » Rag

Regular & Italic 96pt

Rag » Rag

Regular & Italic 96pt

Национальный праздник независимости Польши (польск. Narodowe Święto niepodległości) — польский национальный праздник, отмечаемый 11 ноября в память обретения независимости Польским царством (1815—1918) в 1918 году, после 123 лет, прошедших с момента третьего раздела Речи Посполитой (1795 год). Праздник был...

PROJEKT DIGITALIZACJI kroju pisma *Brygada 1918* zyskuje szczególny kontekst ze względu na obchody 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Przeprowadzone badania proveniencji kroju wskazują, że *Brygada* powstała około 1928 roku w **ODLEWNI IDŹKOWSKI I S-KA**, a jej stworzenie związane było z obchodami 10-lecia Niepodległości Polski. Nie został jednak ustalony autor projektu. Analiza porównawcza kroju *Brygada* do *Antykwy Półtawskiego* pozwoliła ustalić podobieństwo krojów w ich konstrukcji oraz przypuszczać, że autorem obydwu projektów mógł być **ADAM PÓŁTAWSKI**. Wysłunięte zostało podejrzenie, że projekt *Brygady* mógł być szkicem do *Antykwy Półtawskiego*. Warto podkreślić doniosłość przedsięwzięcia ze względu na okoliczności, w których powstały zarówno pierwotny projekt z dwudziestolecia międzywojennego oraz jego współczesna wersja. *Brygada 1918* w formie cyfrowej ma być stosowana w składzie druków okolicznościowych w ramach obchodów rocznicy odzyskania Niepodległości przez Polskę, która przypada w obecnym, 2018 roku. Tło historyczne oraz założenia związane z dalszym wykorzystywaniem kroju dowodzą o randze projektu oraz nadają *Brygadzie* charakter patriotyczny. Font dostępny jest do pobrania na zasadach otwartej licencji ze strony internetowej programu **NIEPODLEGŁA**, która powołana została przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego specjalnie na okazję **100 OBCHODÓW POLSKIEJ NIEPODLEGŁOŚCI**.

Et, &

Przetworzony symbol łacińskiego spójnika *et* (polskiego i) – stąd pochodzi potoczna polska nazwa tego znaku pisarskiego – *etka*. *Et* traktowany jest jako znak samodzielny, jednak ze względu na pochodzenie potraktować go można jako ligaturę (symbol drukarski zastępujący dwa lub więcej znaków często występujących obok siebie, lub o kolidującym rysunku np. f oraz i). *Ampersand*, gdyż tak brzmi jego nazwa, jest używany w językach, w których spójnik reprezentowany przez ten znak jest wieloliterowy, np. angielskie *and* czy też niemieckie *und*. W tekstach ciągłych nie ma konieczności jego stosowania, rozpowszechniony jest zaś tam, gdzie zaoszczędza miejsce, bądź pełni funkcję estetyczną. Zaczął być stosowany jako typograficzny element zdobiący w napisach i w tym użyciu występuje czasami także w Polsce. głównie łacińskich,

BRYGADA 1918 SPECIMEN

Pointing Hands

Linning Figures

Small Caps

Arrows

Fractions

Old Style Figures

Tabular Figures

Ornamen

👉 PROJEKT DIGITALIZACJI kroju pisma Brygada 1918 zyskuje szczególny kontekst ze względu na obchody 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Przeprowadzone badania proveniencji kroju wskazują, że Brygada powstała około 1928 roku w ODLEWNI IDŹKOWSKI I S-KA, a jej stworzenie związane było z obchodami 10-lecia Niepodległości Polski. Nie został jednak ustalony autor projektu. Analiza porównawcza kroju Brygada do Antykwy Półtawskiego pozwoliła ustalić podobieństwo krojów w ich konstrukcji oraz przypuszczać, że autorem obydwu projektów mógł być Adam Półtawski ➤➤ Wysłunięte zostało podejrzenie, że projekt Brygady mógł być szkicem do Antykwy Półtawskiego. Warto podkreślić doniosłość przedsięwzięcia ze względu na okoliczności, w których powstały zarówno pierwotny projekt z dwudziestolecia międzywojennego oraz jego współczesna wersja. Brygada ¹⁹/₁₈ w formie cyfrowej ma być stosowana w składzie druków okolicznościowych w ramach obchodów rocznicy odzyskania Niepodległości przez Polskę, która przypada w obecnym, 2018 roku ♠ Tło historyczne oraz założenia związane z dalszym wykorzystywaniem kroju dowodzą o randze projektu oraz nadają Brygadzie charakter patriotyczny. Font dostępny jest do pobrania na zasadach OTWARTEJ LICENCJI ze strony internetowej...

wsparcie dla » wspårćîè jężŷkõwē » Language support

Ɓ Ɔ Ƨ Ƨ̃ Ƨ̄ Ƨ̅ Ƨ̆ Ƨ̇ Ƨ̈ Ƨ̉ Ƨ̊ Ƨ̋ Ƨ̌ Ƨ̍ Ƨ̎ Ƨ̏ Ƨ̐ Ƨ̑ Ƨ̒ Ƨ̓ Ƨ̔ Ƨ̕ Ƨ̖ Ƨ̗ Ƨ̘ Ƨ̙ Ƨ̚ Ƨ̛ Ƨ̜ Ƨ̝ Ƨ̞ Ƨ̟ Ƨ̠ Ƨ̡ Ƨ̢ Ƨ̣ Ƨ̤ Ƨ̥ Ƨ̦ Ƨ̧ Ƨ̨ Ƨ̩ Ƨ̪ Ƨ̫ Ƨ̬ Ƨ̭ Ƨ̮ Ƨ̯ Ƨ̰ Ƨ̱ Ƨ̲ Ƨ̳ Ƨ̴ Ƨ̵ Ƨ̶ Ƨ̷ Ƨ̸ Ƨ̹ Ƨ̺ Ƨ̻ Ƨ̼ Ƨ̽ Ƨ̾ Ƨ̿ Ƨ̺ Ƨ̻ Ƨ̼ Ƨ̽ Ƨ̾ Ƨ̿

extended set of diacritics marks

23.03.1928

»

23.03.1923

Old Style Figures

biało-czerwona

»

BIAŁO-CZERWONA

Small Caps

12345 1/2 5/8 7/9

»

12345 ½ ⅝ ⅞

Fractions

% ^ * ( ) [ ] { } / < >

∅ − ∞ ≈ ≠ ≤ ≥ ◇

∂ ∏ ∑ √ ∫

Symbols

HO-N 25^{3a} = X^{2b}

***

H₂SO₄ + Na₂SO₃

Superscript & Subscript

(W WARSZAWIE 1918)

»

(W WARSZAWIE 1918)

Case Sensitive

☞ ☜ ☩ ☪

♠ ♥ ♦ ♣

Fractions

☰ ☱ ☲ ☳ ☴ ☵ ☶ ☷

☸ ☹ ☺ ☻ ☼ ☽ ☾ ☿

☽ ☿ ☿ ☿ ☿ ☿ ☿ ☿

Borders

Polish Trzecia Sesja Ogólnego Zgromadzenia ONZ, obradująca w Paryżu, uchwaliła 10 grudnia 1948 roku jednomyślnie Powszechną Deklarację Praw Człowieka. Dokument ten stanowi niewątpliwie jedno z największych i najtrwalszych osiągnięć ONZ. Przetłumaczona na większość języków świata Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zbiera oraz porządkuje osiągnięcia i postulaty człowieka, który od wielu setek lat toczy nie skończoną jeszcze walkę o pokój...

Greek Ὁ ἀμικτα δειφινεβας ἀδ πρι, πρι δισο ωφφενδιθ περπετυα νε, περ ατ φερρι ιμπερδιετ δετερρυσεθ. Ιν φυγιθ μανδαμυς σιθ, συ μοδυσ υθροκυε ινθερεσετ περ. Πιυθενθ ορναθις σωνσεπθαμ εαμ ει. Αλθερυμ ιμπερδιετ δισενθιετ ευ ηας. Ετιαμ επισυρι ηας νο, ειρμωδ σενσεριτ ευ μελ. Υθ σωνσυλ ινδοστυμ κυι, υβικυε δεβιθις δενικυε θε κυο. Ευ πλαθονεμ συσιπιαντυρ δελισταθισιμι μεα...

Dannish Den 10. december 1948 vedtog og offentliggjorde FN's tredie generalforsamling Verdenserklæringen om Menneskerettighederne. Erklæringen blev vedtaget med 48 landes ja-stemmer Ingen lande stemte imod. 8 lande afstod. Umiddelbart efter denne historiske begivenhed henstillede generalforsamlingen til alle medlemslande, at de offentliggjorde erklæringens fulde tekst. De skulle desuden "foranstalte, at den bliver omdelt, fremlagt, læst og forklaret...

Russian Главой государства является Президент России, избираемый всенародным голосованием сроком на 6 лет (до 31 декабря 2008 года[23] на 4 года). Согласно действующей Конституции, он обладает рядом важнейших полномочий: руководит внешней политикой, является Верховным главнокомандующим Вооружёнными силами, назначает с согласия Государственной думы ́зосвобождает их от должности. Президент...

Dutch Overwegende, dat erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreemdbare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld; Overwegende, dat terzijdestelling van en minachting voor de rechten van de mens geleid hebben tot barbaarse handelingen, die het geweten van de mensheid geweld hebben aangedaan en dat de komst van een wereld, waarin de mensen...

English Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, Whereas disregard and contempt for human rights have resulted in barbarous acts which have outraged the conscience of mankind, and the advent of a world in which human beings shall enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want has been...

Finnish Yhdistyneiden kansakuntien kolmas yleiskokous hyväksyi ja julkisti ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen joulukuun 10. päivänä 1948. Julistuksen hyväksymisen puolesta äänesti 48 maata. Mikään maa ei äänestänyt vastaan. Kahdeksan maata pidättyi äänestämästä. Välttömästi tämän historiallisen tapahtuman jälkeen yleiskokous kehotti kaikkia jäsenmaita julkaisemaan julistuksen tekstin. Niitä pyydettiin "levittämään ja tekemään sitä tunnetuksi...

French Considérant que la reconnaissance de la dignité inhérente à tous les membres de la famille humaine et de leurs droits égaux et inaliénables constitue le fondement de la liberté, de la justice et de la paix dans le monde, Considérant que la méconnaissance et le mépris des droits de l'homme ont conduit à des actes de barbarie qui révoltent la conscience de l'humanité et que l'avènement d'un monde où les êtres humains seront libres de parler et de croire...

German Da die Anerkennung der angeborenen Würde und der gleichen und unveräußerlichen Rechte aller Mitglieder der Gemeinschaft der Menschen die Grundlage von Freiheit, Gerechtigkeit und Frieden in der Welt bildet, da die Nichtanerkennung und Verachtung der Menschenrechte zu Akten der Barbarei geführt haben, die das Gewissen der Menschheit mit Empörung erfüllen, und da verkündet worden ist, daß einer Welt, in der die Menschen...

BRYGADA 1918

Autorzy Projektu:

Mateusz Machalski, Borys Kosmyńska, Przemysław Hoffer, Ania Wieluńska

Zdjęcia:

Rafał Ramatowski, Kasia Strek, Borys Kosmyńska

Podziękowania:

**Dyrektor Jan Kowalski & zespół programu „Niepodległa”,
Jadwiga & Janusz Tryznowie i Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi,
Andrzej Tomaszewski, Adam Twardoch, Martyn Kramek, Tomasz Ginter,
oraz Prezydent Rzeczypospolitej Polski Andrzej Duda.**

Wydawca:

Machalski.wtf

Projekt graficzny, skład & przygotowanie do druku:

Borys Kosmyńska, Mateusz Machalski, Ania Wieluńska

Redakcja tekstów:

Agnieszka Gasińska

Tłumaczenie:

Borys Kosmyńska

Druk i oprawa:

Drukarnia Klimiuk

Wydrukowano na papierze: **Skrobiowy 300g & Amber 150 g (środk)**

Nakład: **2500 sztuk**

Złożono krojami: **BRYGADA 1918**

ISBN: 978-83-949587-2-5

---

niepodległa

POLSKA
STULECIE ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI

Dofinansowano ze środków Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA
na lata 2017-2022 w ramach Programu Dotacyjnego „Niepodległa”